

Ministerul Educației

GHEORGHE SARĂU

IONEL CORDOVAN

Vakăripen and-e dajaqi rromani éhib

Pustik vaś i dujto klàsa

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației.
Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministrului Educației nr. 4065/16.06.2022,
în urma evaluării. Acest proiect de manual școlar este realizat
în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul Ministrului Educației
și Cercetării nr. 3418/19.03.2013.
116.111 – numărul de telefon de asistență pentru copii.

MINISTERUL EDUCAȚIEI

GHEORGHE SARĂU

IONEL CORDOVAN

Vakăripen and-e dajaqi rromani čhib
Pustik vaś i dujto klàsa

București, 2022

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, în format tipărit, și este transmisibil timp de patru ani școlari, începând cu anul școlar 2022-2023.

Inspectoratul școlar
Școala/Colegiul/Liceul

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*	
				La primire	La predare
1					
2					
3					
4					

*Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: **nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat**

Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.

Elevii nu vor face niciun fel de notații pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SARĂU, GHEORGHE

Vakăripen and-e dajaqi rromani čhib : pustik vaš i dujto klăsa / Gheorghe Sarău, Ionel Cordovan. - București : Sigma, 2022
ISBN 978-606-727-502-5

I. Cordovan, Ionel

37

Referenți: Asist. univ. dr. Alexandru Zamfir
Prof. Călin Răzvan Ionuț

Redactor: Nicoleta Puiu

Tehnoredactor: Gabriel Ionescu

Coperta: Gabriel Ionescu

Credite foto: Eugen Raportoru, Marian Petre
Anita Ionescu

© 2022 Editura Sigma

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii Sigma.

Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă fără acordul scris al Editurii Sigma.

ISBN: **978-606-727-502-5**

Editura Sigma

Sediul central

Str. G-ral Berthelot, nr. 38, sector 1, București, cod: 010169

Tel.: 021.243.40.14; 021.243.40.52; 0748.100.719

E-mail: office@librariesigma.ro

Web: www.editurasigma.ro

Distribuție

Str. Nicolae Cartojan, Nr. 11, București

Tel.: 0748.044.828; 0758.044.825; 0758.044.829

E-mail: comenzi@librariesigma.ro

DEȘTEAPTĂ-TE ROMÂNE

Imnul de stat al României

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soartă,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani.

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viața-n libertate ori moarte!“ strigă toți.

...

Preoți, cu crucea-n frunte căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost'pământ!

E lilesqo prezentisaripen

Kuè çhavalen thaj çhajalen!
Kuè siklärnälen thaj dadalen!

O lil „Vakäripen and-e dajaqi rromani çhib” si kerdo vaś e siklövne andar i dujto klàsa vaj save siklön i rromani çhib and-o dujto siklövipnasqo berś.

Kadava lil si kerdo palal i školutni progràma vaś i dujto klàsa, savi sas aprobisardi andar o òrdino e edukaciaqe ministrosqo, gin 3418 andar 19.03.2013. O lil respektisarel savorre generàla thaj specifika kompetènçe thaj anderärel savorre andera/ koncinùtură andar i školutni progràma, save si prezentisarde k-i patrin gin 6.

Kana siklövas jekh klasaço kotor/ lèkcia, arakhasa e avutni struktùra thaj e avutne simbòlură:

LAVA MAŞKAR LAVA...

- ✓ Kathe si dine e sènsură/ e xatărimate e biprinzarde alavençe andar e dine tèkstură.
- ✓ Kadala alava si xramosarde italikane grafemença.

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

- ✓ And-o kadava than si dine e mangimata thaj e puçhimata kaj o dino tèksto.
- ✓ Kathe trebal te drabaren, te ambolden gazikanes o tèksto thaj te ambolden ka-e puçhimata andar save dikhel pes kana tume xatärde o tèksto.

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

- ✓ And-i kadaja rig e lekciaqi, si sikavde e savorre zanglimata save trebal te siklövas len vaj te palemdikhas len.
- ✓ Kadala zanglimata dikhen o vortaxramosaripen, i oràlo/ mujutni thaj i xramosardi komunikàcia, o lèksiko, e gramatikane bută, e literaturaqe elèmentură thaj aver.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

- ✓ Kathe si te keras butĭ e zanglimatença save ame siklilăm len.
- ✓ Si dine klasaço bută save trebal te keras len korkorre, tha` si vi mangimata save trebal te keras butĭ maj but zene.

ŽANESAS KE...?

- ✓ Kathe d-aśti te arakhas maj but informàcie palal e siklile tème.

Gido vaś e lilesqo utilizisaripen

E printisardi variànta

I digitàlo variànta

And-i digitàlo variànta arakhas multimèdia siklövipnasqe aktivitetè

Simbòlurǎ save sikaven e multimèdia aktivitetè

Aktivitetà stàtiko – Dikh!

Aktivitetà interaktivò – Rezolvisar!

Filmo vaj animàcia – Vizionisar!

Koćak andar savi aśti te zas and-o menivo vaś o vastdipen (Help)

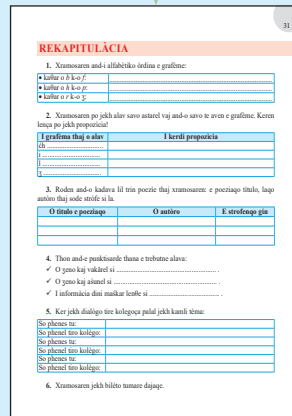
E multimèdia interaktivò aktivitetè vaś o siklövipen si len speciàlo than and-i digitàlo variànta.

Sar si i struktùra?

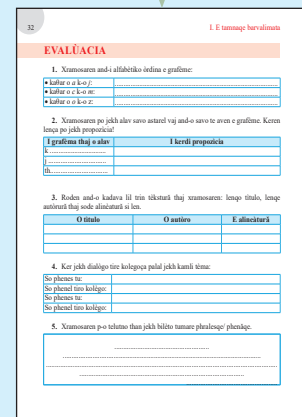
E kapitulosqo śirdipen

Rekapitulaciaqi patrin

Evaluaciaqi patrin

E generàla thaj e specifika kompetènçe

1. Receptarea de mesaje orale în contexte de comunicare cunoscute

- 1.1. Identificarea semnificației unui mesaj oral din texte accesibile și variate
- 1.2. Identificarea unor informații variate dintr-un text audiat
- 1.3. Identificarea sunetelor și silabelor în cuvinte și a cuvintelor în enunțuri rostite cu claritate
- 1.4. Exprimarea interesului pentru receptarea de mesaje orale, în contexte de comunicare cunoscute

2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare

- 2.1. Formularea unor enunțuri proprii în situații concrete de comunicare
- 2.2. Transmiterea de informații printr-o suită de enunțuri înlănțuite logic
- 2.3. Participarea cu interes la dialoguri, în diferite contexte de comunicare
- 2.4. Exprimarea expresivă a ideilor în contexte familiare

3. Receptarea unei varietăți de mesaje scrise, în contexte de comunicare cunoscute

- 3.1. Citirea unor mesaje scrise, întâlnite în mediul cunoscut
- 3.2. Identificarea mesajului unui text în care se relatează întâmplări, fenomene din universul cunoscut
- 3.3. Identificarea semnificației unor simboluri, în contexte cunoscute
- 3.4. Exprimarea interesului pentru lectura unor cărți adecvate vârstei

4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare

- 4.1. Scrierea unor mesaje în diverse contexte de comunicare
- 4.2. Redactarea de mesaje simple, cu respectarea unor convenții de bază
- 4.3. Exprimarea de idei, sentimente, păreri prin intermediul limbajelor convenționale

E koncinùtură/ e andera

Domenii de conținut	Conținuturi
Comunicare orală (ascultare, vorbire, interacțiune)	<p>Acte de vorbire: a se prezenta și a prezenta pe cineva, a identifica un obiect/o persoană/un loc, a cere și a da informații, a formula o idee/o părere/o opinie/o solicitare</p> <p>Cuvântul. Propoziția/Enunțul</p> <p>Introducerea cuvintelor noi în vocabularul propriu</p> <p>Intonarea propozițiilor exclamative</p> <p>Dialogul</p> <p>Inițierea, menținerea și încheierea unui dialog despre: școală, familie și locuință, prieteni, colegi, mediul înconjurător, igiena clasei și a locuinței, conduita în mijloacele de transport în comun, în sala de spectacol</p> <p>Reguli de vorbire eficientă: elemente de politețe verbală asociate actelor de limbaj utilizate (salutul, prezentarea, formularea unei cereri, ascultarea și respectarea opiniei celuiilalt)</p> <p>Forme ale discursului oral</p> <p>Povestirea unor întâmplări trăite sau observate</p> <p>Repovestirea unor întâmplări citite</p> <p>Descrierea unui obiect, fenomen sau a unei persoane</p> <p>Reguli ale discursului oral</p> <p>Pronunție clară și corectă</p> <p>Acord de număr și gen, fără terminologie Intonație adecvată</p>

Domenii de conținut	Conținuturi
Citire/ lectură	<p>Cartea Cuprinsul unei cărți Alfabetul limbii rromani Citirea cuvintelor, enunțurilor, textelor scurte Sunetele limbii rromani. <i>vocale și consoane; alfabetul</i> <i>Cuvinte care conțin litere cu grafie sau valori fonetice diferite în limbile rromani și română: ä, ë, c, x, ȷ, j, k, rr, ș, 3, ž.</i> <i>Literele postpoziționale: q, θ, ç.</i> <i>Diftongii: ä, ë, ȷ, ö, ũ.</i> <i>Grupurile de litere aspirate: çh, kh, ph, th</i> Propoziția/ enunțul (fără teoretizări) Textul Titlu. Autor. Alineate Așezarea textului în pagină Textul literar Textul narativ Recunoașterea personajelor. Povestirea orală Textul liric Poezii despre universul copilăriei Textul nonliterar/informativ.</p>
Scriere/ redactare	<p>Alfabetul limbii rromani Ortografia <i>Scrierea grupurilor de litere: ke, ki, ge, gi, çh, kh, ph, th, rr.</i> <i>Scrierea cuvintelor care conțin literle i și j, h și x.</i> <i>Scrierea ortogramelor and-o, and-i, and-e, k-o, k- i, k-e, p-o, p-i, p-e.</i> Ortografia Scrierea corectă a cuvintelor care conțin diftongii: ä, ë, ȷ, ö, ũ Punctuația Semnul exclamării Virgula (în vocativ și enumerare) Două puncte Organizarea textului scris Scrierea pe liniatură tip II și dictando Așezarea textului în pagina caietului: plasarea titlului, a autorului, folosirea alineatelor, respectarea spațiului dintre cuvinte Scrierea funcțională Copieri (texte de maxim 50 de cuvinte) Transcrieri (texte de maxim 50 de cuvinte) Dictări (texte de maxim 40 de cuvinte) Biletul de mulțumire, de informare, de solicitare Felicitarea Afișul Scriere imaginativă (texte de 3-7 enunțuri), pe baza unui suport vizual (imagini, benzi desenate) sau a unui șir de întrebări Cartea, ziarul sau revista clasei</p>
Elemente de construcție a comunicării	<p>Vocabular Cuvântul Cuvinte cu sens asemănător Cuvinte cu sens opus Cuvinte care au aceeași formă și înțeles diferit Fonetică Sunetele limbii rromani. Vocale și consoane Despărțirea cuvintelor în silabe la capăt de rând Propoziția/enunțul (fără teoretizări)</p>

O ANDER

Deşteaptă-te, române!	3
E lilesqo prezentisaripen	4
Gido vaş e lilesqo prezentisaripen	5
Generàla thaj specìfika kompetènca	6
E andera/ koncinùtură	6
Tèsto vaş i iniçiàlo evaluàcia	10
I. E TAMNAQE BARVALIMATA.....	11
1. O rromano alfabèto	12
• <i>O rromano alfabèto</i>	13
2. Avilăs i tàмна	14
• <i>O lil</i>	15
• <i>I mujutni komunikàcia</i>	15
3. Te avelas man grastorro parno!.....	18
• <i>I poezia</i>	18
• <i>O titulo thaj e autorosqo anav</i>	19
• <i>O lil</i>	19
4. O lačhipen thaj o nasulipen.....	21
• <i>E vortogràme „p-o, p-i, p-e, p-jekh”</i>	22
5. O zukel, o rikono vaj i mùca?	24
• <i>O narativo tèksto</i>	25
• <i>E tekstosqe kotora</i>	25
• <i>O xramosardo vakăripen</i>	25
6. Dade, kin manqe grastorres!.....	27
• <i>Jekh tradin o bilèto</i>	28
7. I paramiçi la molăqi	29
• <i>O titulo</i>	30
• <i>O anav le autorosqo</i>	30
• <i>I òpera vaj o xramosaripen</i>	30
Rekapitulàcia.....	31
Evaluàcia	32
II. E IVENDESQE ŠUKARIMATA	33
1. O pučhipen k-e duj droma	34
• <i>I propozicia. O pùnkto thaj e pučhipnasqo sèmno</i>	35
2. O kermuso.....	37
• <i>I kòma thaj e akharipnasqo sèmno</i>	38
3. O rrom thaj i balval	40
• <i>E dialogosqi linia thaj e duj pùnkture</i>	41
• <i>E phiravipnasqe règule</i>	42

4. O ivend	44
• <i>E Krećunosqo thaj e Neve Berśesqo baxtipen</i>	45
• <i>O alav</i>	45
• <i>E alava kaj si len amboldino/ mamujutno sènso</i>	46
5. Ivendesqe kolinde.....	48
• <i>E alava kaj si len sajekh sènso</i>	49
6. Duj amala.....	51
• <i>Te palemdikhas e alava kaj si len sa jekh sènso!</i>	52
• <i>O alav. I silàba</i>	53
Rekapitulàcia.....	55
Evaluàcia.....	57
III. O AMALIPEN	58
1. I doś	59
• <i>O alav. I silàba. I grafëma – o aśunipen</i>	60
2. O laćho amal.....	63
• <i>E vortogràme: na-i, n-aśti, d-aśti, k-aśti</i>	65
3. Duj ćhave	67
• <i>E vortogràme: and-jekh, and-o, and-i, and-e</i>	69
4. O manuś thaj le duj pesqe ćhaja.....	71
• <i>E vortogràme: k-jekh, k-o, k-i, k-e.....</i>	72
Rekapitulàcia	75
Evaluàcia.....	77
IV. O ANGLOMILAJ THAJ O MILAJ.....	78
1. O bakro	79
• <i>I grafëma „q”</i>	80
2. Sar i ćik kerdili manro.....	83
• <i>Anava xramosarde bare grafemenća.....</i>	84
• <i>I grafëma „θ”</i>	85
3. Murre dadesqe	88
• <i>I grafëma „ç”</i>	89
4. O gonorro duje lovenća	91
• <i>E grafemenqe grùpură ćh, kh, ph, th.....</i>	92
5. O paśmilaj	95
• <i>Kana xramosaras „x” thaj kana „h”?</i>	96
6. I buzni thaj le trin buznorre	99
• <i>Kana xramosaras „i” thaj kana „j”?</i>	101
• <i>E grafëme ă, ǒ, ǐ, ǣ, ǔ.....</i>	102
Rekapitulàcia.....	105
Evaluàcia	106
Alavàri rromano-rumunikano.....	107

TÈSTO VAŚ I INICIÀLO EVALUÀCIA

**E dajaqi rromani ćhib vi i literatùra
O II-to siklövipnasqo berś**

E siklövnesqo anav thaj angloanav:

I dàta kana si dino o tèssto:

1. Xramosaren e alava palal o dino modèlo!

phral - phrala	jag - _____
phuro - _____	dad - _____
ćhavo - _____	muj - _____
kham - _____	kurko - _____

2. Xramosaren po jekh alav savo śirdel/ astarel and-e grafème:

ś - _____	ʒ - _____
m - _____	kh - _____
x - _____	rr - _____
k - _____	ć - _____

3. Keren e zute pala o modèlo!

kalo - parno	užo - _____
opre - _____	sano - _____
tato - _____	nevo - _____
baro - _____	nasvalo - _____

4. Ambolden ka-e pućhimata thaj xramosaren e arakhle fòrme and-o tabèlo!

Kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Kasće?	manće	tuće	lesće	laće			lenće
Kasćar?	manćar		lesćar		amenćar		
Kaća?							

5. Keren po jekh propozìcia e alavenća:

o dino alav	i kerdi propozìcia
dad	
dikhel	
manće	

I. E TAMNAQE BARVALIMATA

- o rromano alfabèto
- o lil
- i mujutni komunikàcia
- i poezia
- o tìtulo thaj e autorosqo anav
- o vortaxramosaripen: p-o, p-i, p-e, p-jekh
- o naratìvo tèksto
- e tekstosqe kotora
- o xramosardo vakãripen
- jekh tradino bilèto
- i òpera vaj o xramosaripen

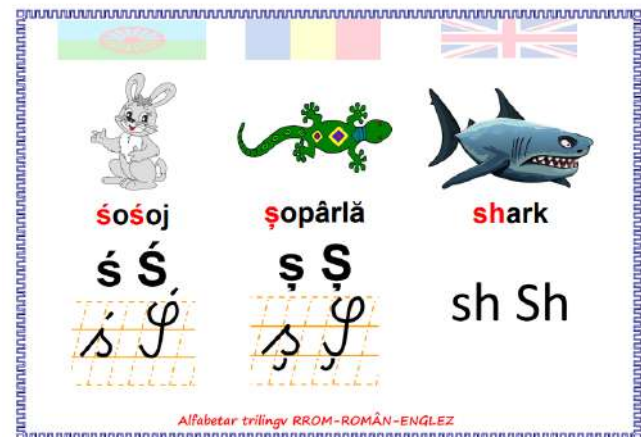
1. O rromano alfabèto

palal o Jonel Kordovan

Śaj te phenes manqe, amala!
 Sosθar san lośalo, phrala?
 Som jekh čhavo lośalo
 Ke zanav o alfabèto rromano!

Zanav rromanes te *xramosarav*,
 Poezie thaj paramiça te drabarav!
 Gilă, khelimata vi *mangimata*
 Kadala si mirre barvalimata!

Som *barikano* so me arakhav
 And-e lila so me kamav!
 Amaro alfabèto si lačo,
 Dăś les amenqe o *Devel* baro!

LAVA MAŞKAR LAVA...

xramosarav – irinav, skirinav, kalărav
mangimata - rugimata

barikano – but lośalo, mîndro
Devel – O Svûnto Del

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tèksto!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Sosθar si lośalo o čhavo?
5. So zanel te kerel o čhavo/ i čhaj?
6. So arakhel o čhavo and-e lila?
7. Sar si o rromano alfabèto?
8. Tume so patăn: sosθar si importànto te prinzaras o rromano alfabèto?

1. O rromano alfabetò

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

O rromano alfabetò

Ame siklilām and-i jekhto klāsa vaj and-o jekhto siklōvipansqo berś, ke o rromano alfabetò si kerdo andar e avutne grafème:

a, b, c, é, éh, d, e, f, g, x, h, i, j, k, kh, l, m, n, o, p, ph, r, rr, s, ś, t, th, u, v, z, ź, ʒ, q, θ, ç.

Paśal e grafème sikavde maj opre, maj arakhas vi le grafème:

- *ă, ě, ĭ, ō, ů*: *barărel, le terněn/ ternăn, butĭ, siklŏl, kerdŭvel/ kerdŏvel;*
- *à, è, ì, ò, ù*: *variànta, hotèlo, familia, kòkalo, dŭma;*
- *ä, ë, ĩ, w*: *păzil, kërël/ kerel, ìmpăràto, bow/ bov.*

SO ʒANAV, SO NA ʒANAV?

1. Roden and-o dikcionàro, kaθar e lilelsqo agor, po trin alava save te astaren/ śirden svakone grafemaça! Xramosaren len and-o tumaro śtartorro!

2. Xramosaren and-i alfabetiko òrdina e grafème:

• kaθar o <i>a</i> k-o <i>g</i> :
• kaθar o <i>j</i> k-o <i>r</i> :
• kaθar o <i>m</i> k-o <i>v</i> :
• kaθar o <i>p</i> k-o <i>ʒ</i> :

3. Xramosaren po jekh alav savo astarel vaj and-o savo te aven e grafème. Keren lença po jekh propozìcia!

I grafèma thaj o alav	I kerdi propozìcia
ć	
x	
j	
ʒ	

ʒANESAS KE...?

- Andar o berś 1990, amaro rromano alfabetò si sajekh and-e savorre thema?
- E grafème save xramosaren pen thaj drabaren pen sa kadă and-i rumunikani thaj i rromani čhib si: *a, b, d, e, f, g, h, i, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z.*

2. Aviläs i tàmna

palal o Jonel Kordovan

Mišto avilän, angloivendea!

Tu xurävďän e rukha and-e gälbeno thaj lole gada. Maškar e ranika dikhen pen lole phabaja sar i jag, sovnakutne ambrola, kilava thaj akhora.

Mišto avilän, kuć tàmna! Tu putardän e školenqe udara.

P-e bänke si vi e školutne lila vaš i rromani čhib thaj literatūra. I rajni siklärni phenel amenqe:

– Čhaven, o lil si amaro maj lačo amal! Kana siklöväs andar lesöe, aresas maj godäver vi maj barvale! Te aven baxtale thaj saste-veste!

– Nais tuqe, rajnie vaš tire alava! Te del tut o Devel sastipen vi loš!

LAVA MAŠKAR LAVA...

o angloivend - i tàmna, o durmilaj, o durärdomilaj
xurävďän - dinän gada
e rukha - e kašta

i ranika - i kränge
sovnakutne ambrola - gälbena ambrola (peke)

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tøksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tøksto!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. So kolöra si e gada savença si xurävde e rukha?
5. So dinimata andäs amenqe o angloivend?
6. Sosqo lil si p-e siklövnenqe bänke?
7. Sosθar o lil si amaro maj lačo amal?

2. Avilās i tàmna

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. O lil

a) So žanas palal amaro školutno lil?

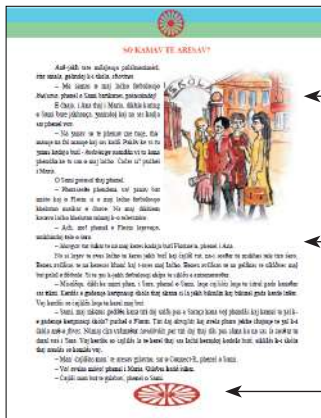
- ✓ and-o lil *Vakāripen and-e dajaqi rromani čhib* si les **kopèrte/ učarnā**;
- ✓ e siklŏvimata si xramosarde and-e **tèksturā**;
- ✓ pašal e tèksturā si rangārde/ kolorime **imàgine**
- ✓ o lil si kerdo andar **patrinā/ riga**.

b) Sar keras butī e lileča?

Kaj te xatāras vi te siklŏvas e žanglimata andar o lil trebal te dikhas bare atenciača e imàgine thaj so si amen p-jekh lilesqi patrin:

- ✓ savo si o titulo?
- ✓ kaj si o tèksto?
- ✓ si amen imàgine?
- ✓ k-i savi pàgina/ patrin sam?

Numaj kadja šaj kerena klasaqe butā thaj te prinžaren e lilesqe siklŏvimata.

imàgina

tèksto (tiparosqe grafemenča)

e lilesqi patrin

2. I mujutni komunikàcia

And-o amaro tèksto, dino maj anglal, ame dikhlām so i i rajni siklārni vakārel pesqe siklŏvnenča. Maškar lenṭe si jekh dialògo.

- ✓ I komunikàcia vaj o vakāripen maškar duj vaj maj but žene si jekh **dialògo**.
- ✓ I komunikàcia šaj te avel **mujutni** (oràlo) vaj **xramosardi**.

I mujutni komunikàcia ašti te kerel pes:

a) maškar e zene save dikhen pen:

O VAKÄRNO

O MESÄZO

Lačo dïves!

O ŠUNÄRNO

b) maškar e zene save na dikhen pen: ka-o telefòno vaj p-o internèto.

– *Alo! Lačo dïves! Me sem o Marin!*

– *Lačo dïves!*

– *Kaj tu san?*

– *Me sem akana and-o fòros te kinav manqe lila thaj so maj trebal man.*

– *Na nakhes amenθar?*

– *Avdïves n-ašti te resav tumenθe. Šaj aver var!*

– *Mišto! Nais tuqe! Haj, za Devleça!*

– *Ačh Devleça!*

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. So zanas palal jekh lil? So arakhas and-jekh lil.

.....

.....

2. Avilās i tàmna

2. Dikhen i imàgina kaj si pašal o dino tèksto. Xramosaren save alava andar o tèksto arakhen len and-i imàgina.

.....

3. Phenen palal so prinžarel pes i tàmna. Save si laqe sèmnurǎ?

.....

4. Xramosaren save si e tamnaqe frùkturǎ! Keren lença po jekh propozìcia!

e tamnaqe frùkturǎ	i kerdi propozìcia

5. Drabaren e siklǎrnǎqe alava. Xramosaren len and-e štartorre.

.....

6. Phenen so xatǎren andar i propozìcia: *O lil si amaro maj laçho amal.*

.....

7. Ambolden ka-e dine puçhimata palal i mujutni komunkàcia!

• Sar akharel e zenes kaj vakǎrel?	
• Tha' e zenes kaj ašunel?	
• So si maškar e duj riga save keren i komunkàcia?	

8. Keren dialògurǎ tumare kolegurença vakǎrindož palal e tème: k-e kinimata, k-o tǎtro, ka-o dòktoro, ka-o diz thaj aver.

ŽANESAS KE...?

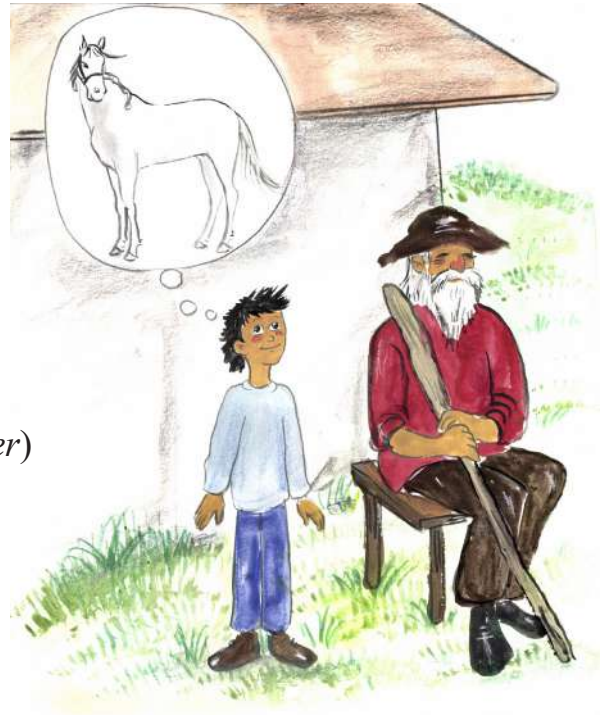
- And-o berš 1999 inklilǎs o lil „Culegere de texte în limba rromani. Manual pentru anii II-IV de studiu”, xramosardo kaθar o Geòrge Sarǎu?
- And-o berš 2006 sas kerdo o lil „I rromani çhib thaj literatùra – vaš i dujto klàsa”, autòro: Geòrge Sarǎu, k-i Editùra Sigma?
- And-o berš 2018 inklilǎs o lil „Vakǎripen and-i dajaqi rromani çhib – pustik vaš i dujto klàsa”, autòrurǎ: Geòrge Sarǎu, Jonel Kordovan, k-i Editùra Didaktikani vi Pedagogikani?

3. Te avelas man grastorro parno!

Te avelas man grastorro parno!
Thaj zèleno vurdon uço,
Te miazivav me rrom baro,
Sar mirro kak, o barvalo!

Rromalen, na-i man grast parno,
Na-i man nić vurdon uço,
Ći miazivav sar rrom baro,
Thaj sem baxtalo ke sem terno!

(palal o Ròmka Demeter)

LAVA MAŠKAR LAVA...

miazivel - miazel, miazol, meal

na-i man - na si man, nana-i man

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren i poezia!
2. Ambolden gazikanes i siklili poezia!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Savo suno si le ternes? So kamel vov te avel les?
5. Sar mangel te avel pesqo vurdon?
6. Kaça kamel vov te miazivel?
7. Sosθar si baxtalo o terno?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. I poezia

- ✓ I poezia „Te avelas man grastorro parno” si ulavdi and-e duj kotora. Kadala kotora bućhon **stròfe**.
- ✓ And-i svàko stròfa si amen po štar rëndură. Jekh kasavo rëndo bućhol **vèrso**.

3. Te avelas man grastorro parno!

2. O título thaj e autorosqo anav

And-i amari poezia, ame arakhas, opre, and-o astaripen e tekstosqo, o título: „Te avelas man grastorro parno!”

- ✓ O título xramosarel pes, sa vrjâma, opre.
- ✓ Butvar, o título xramosarel pes bare aj thule grafemença.
- ✓ Telal o título, vaj telal o tøksto, ame d-ašti arakhas e autorosqo anav.

3. O lil

- ✓ O lil si kerdo andar **patrină**. Svàko patrin vaj rig si la jekh **patrinăqo gin**.
- ✓ P-i svàko patrin si jekh **tøksto**. O tøksto si les jekh **título**.
- ✓ O tøksto si les maj but **rëndură**. Si rëndură save si xramosarde maj andre, karing o maşkar e patrinăqe. Kadala si e **alineàtură**.

o título → 4. O Lăchipeŋ thaj o Nasulipeŋ

e patrinăqo gin ←

e alineàtură →

o tøksto ←

Maj anglal o Lăchipeŋ thaj o Nasulipeŋ beşenas p-i phuv, maşkar e manuşa. And-jekh dives, o Nasulipeŋ mardăş pes le Lăchipeŋa thaj inklisto maj zoralo leşar. O Lăchipeŋ našlo te garavdöl p-o devel thaj puçhlăş le Bare Devels so te kereŋ manuşeqe.

O Baro Devel dias les anglal te 3al palem k-e manuşa, k-ašti te lokhărel cira lenqo živipeŋ, tha' na, kadja, khetănes, thaj ma te dikhel les o Nasulipeŋ, kaj te mareŋ les palem, tha' kadja, jekh po jekh, pa coral.

Kodolesqe, o Nasulipeŋ, savo beşel maşkar e manuşa, dukhavel amen sa vrăma, and-o vaxt so trebal te aţukeras but ži kana te xulöl o Lăchipeŋ koŋar o devel, tele, p-i phuv. Kadja, o manuş aţukereŋ o Lăchipeŋ, tha' o Nasulipeŋ aţukereŋ e manuşes.

(Purani grekikani paramiçi palal o Esôpo; i rromani vërşia si kerđini kaŋar o Marcel Courthiade.)

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Xramosaren şukar i poezia!
2. Siklôven i poezia *Te avelas man grastorro parno!*

3. Pheren e punktisarde thana e trebutne alavença: *opre, rèndurǎ, anav, patrinǎ*.

- *And-i svàko stròfa si amen*
- O tìtulo xramosarel pes, sa vrjàma,
- Telal o tìtulo, vaj telal o tèksto, arakhas e autorosqo
- O lil si kerdo andar

4. Roden, and-o tumaro lil, savorre poezie. Phenen kon si lenqo autòro, sode stròfe si and-i svàko poezia thaj k-i savi patrin si von.

O tìtulo e poeziaqo	O autòro	E strofenqo gin	I patrin kaj arakhas len

5. Roden, and-o tumaro lil, panz tèksturǎ. Phenen savo si lenqo autòro, sode alinèturǎ si len thaj k-i savi patrin si von.

O tìtulo e tekstosqo	O autòro	E alineaturenqo gin	I patrin kaj arakhas len

ŽANESAS KE...?

- O **grast** si o maj kamlo zivutro e rromenqo savo vastdǎs amare phuren te phiren andar savorri lùmja thaj te ankalaven penqo manro?
- And-o maškar e rromane stǎgosqo arakhas jekh loli **ròta**? Pučh tire siklǎrnes vaj rode p-o internèto savi si laqi semnifikàcia/ xatǎripen!
- I **baxt** thaj i **pakiv** si duj importànto valòre and-i rromani kultùra? Pučh tire siklǎrnes vaj tire daden savi si lenqi semnifikàcia/ xatǎripen!

4. O Lačhipen thaj o Nasulipen

Maj anglal o Lačhipen thaj o Nasulipen bešenas p-i phuv, maškar e manuša. And-jekh dīves, o Nasulipen mardās pes le Lačhipnaça thaj inklisto maj zoralo lesθar. O Lačhipen našlo te garavdöl p-o devel thaj pučhlās le Bare Devles so te kerel manušenqe.

O Baro Devel dias les anglal te zal palem k-e manuša, k-ašti te lokhārel cīra lenqo zivipen, tha` na, kadja, khethanes, thaj ma te dikhel les o Nasulipen, kaj te marel les palem, tha`, kadja, jekh po jekh, pa ćoral.

Kodolesqe, o Nasulipen, savo bešel maškar e manuša, dukhavel amen sa vrāma, and-o vaxt so trebal te aźukeras but zi kana te xulöl o Lačhipen koθar o devel, tele, p-i phuv. Kadja, o manuš aźukerel o Lačhipen, tha` o Nasulipen aźukerel e manušes.

(Purani grekikani paramiçi palal o Esòpo; i rromani vèrsia si kerdini kaθar o Marcel Courthiade.)

LAVA MAŠKAR LAVA...

cira - xanci, zàla, zàlaga

(*o*) *devel* - (kathe) o cèri, o cèros

te garavdöl - te garavel pes

xulöl - del pes tele

koθar (*dural*) - kaθar (*pašal*)

savo - kaj

trebal - si te, trobal, trebuj, trebul,
kampil

(*i*) *vrăma* - (o) vaxt, (o) ciro

(*o*) *zivipen* - (o) tràjo

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tèksto!
3. Xramosaren e biprinzarde lava!
4. Phenen, kaj bešenas maj anglal o Lačhipen thaj o Nasulipen?
5. Kon mardäs pes thaj kon inklisto maj zoralo?
6. Kaj našläs o Lačhipen te garavdöl?
7. Kas pučhläs palal sar te ažutisarel le manušen?
8. So phendäs lesqe o Baro Devel?
9. So kerel pes maj lokhes, o Nasulipen vaj o Lačhipen?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

O vortaxramosaripen

- ✓ And-o tèksto „O Lačhipen thaj o Nasulipen” arakhas e vortogràme *p-i phuv* thaj *p-o devel*.
- ✓ Kadala ortogràme aven kaθar e éaće fòrme: *pa i phuv* thaj *pa o devel*.
- ✓ Aver kasavi ortogràma si *p-e droma* savi avel kaθar i éaći fòrma *pa e droma*.

I lùngo fòrma	I xarni fòrma	Eksèmplo
pa o	p-o	p-o than
pa i	p-i	p-i bar
pa e	p-e	p-e thana
pa e	p-e	p-e bară
pa jekh	p-jekh	p-jekh grast

4. O Lačhipen thaj o Nasulipen

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Sar tume xatären kadala dume: „O manuś azukerel o Lačhipen, tha' o Nasulipen azukerel e manuśes. ”?

.....

2. Xramosaren panz mòdură andar save d-aşti/ şaj te keras o lačhipen thaj panz andar save şaj keras o nasulipen!?

mòdură andar save şaj te keras o lačhipen	mòdură andar save şaj te keras o nasulipen

3. Pheren e thana e trebutne alavença, dikhindoj palal o dino modèlo!

p-o drom	p-o kher	p-o lil	p-o
p-e droma	p-e.....	p-e	p-e
p-i len	p-i khangeri	p-i luludǎ	p-i
p-e lenă	p-e.....	p-e	p-e meselă

4. Thon pe jekh trebutno alav pašal e dine vortogràme thaj keren lença po jekh propozìcia!

i dini vortogràma	o trebutno alav	o kerdi propozìcia
p-o		
p-i		
p-e		
p-jekh		

3ANESAS KE...?

- Si lokhes te keres jekh nasulipen, maj phares si te keres jekh lačhipen!
- Kana n-aşti te des manro, te des lačo lav!
- Na ker nasulipen, ke irinel pes karing tuθe!

5. O zukel, o rikono vaj i mùca?

O zukel, kana si baro, vaj o rikono, kana si tikno, si o maj lačo amal le manuśesqo. Vov zivel paśal e manuśesqo kher thaj si but pativalo lesqe. I mùca, misalāqe, na-i odobor lači amalin e manuśesqi. Voj si but śukar, nùmaj kē voj si amalin le manuśeça nùmaj kana la si la jekh konkrèt interèso, kana zal pesqe śukar, lačhes! Palal, mekhel le xulajes!

Kadja, nijekhvar, na kerel o zukel vaj o rikono! Sathaj, ame kamas vi le zukles, vi le rikones, vi la muca!

Siklōven vi tume, čhavalen aj čhajalen, kadaja but śukar poezia kaj vakārel amenqe palal o čačo amalipen maśkar o manuś thaj o zukel vaj o rikono!

(palal o *Geòrge Saräu*)

LAVA MAŚKAR LAVA...

le xulajes - le maj bares le kheresqo

misalāqe - sar eksèmplo

(i) mùca - (i) mīca, (i) màčka, (i) pisaj,
(i) bili

nijekhvar - nivar, nikana

(o) rikono - (o) zuklorro, (o) zukelorro

vakārel - phenel, mothovel, sborizel

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto vi i poezia!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tèksto!
3. Xramosaren e bипrinzarde lava!
4. Kas tume kamen maj but? La muca? Le zukles? Le rikones?
5. Sar phiraven pen o zukel thaj o rikono karing/ mamuj o manuś? Sar phiravel pes i mùca?

5. O zukel, o rikono vaj i mùca?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. O naratìvo tèksto

O tèksto „O zukel o rikono vaj i mùca” si jekh **naratìvo tèksto**.

And-jekh naratìvo tèksto si amen **àkcia** thaj **personàzură**.

E **zene** kaj lien kotor k-i àkcia, e **personàzură**, si: o zukel, i mùca thaj o manuś.

2. E tekstosqe kotora

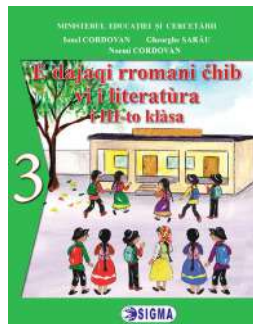
Kana kamas te ulavas o tèksto and-e kotora, trebal te dikhas ke si amen trin tekstosqe kotora:

- **O jekhto kotor** si kana vakărel pes palal *o kontèksto* la paramiçiaqo: save si e zene kaj lien kotor k-i àkcia.
- **O dujto kotor** si kana del pes *o sasto ander le tekstosqo*: so sas, sar sas, kon sas kothe, kaça aj sosθar kerdăs pes i àkcia thaj aver.
- **O trinto kotor** si *o agorutno kotor le tekstosqo*, kana del pes i klidin e tekstosqi, o xatăripen lesqo.

3. O xramosardo vakăripen

Maşkar e manuśa si na nùmaj mujutni komunikàcia, si vi xramosardi komunnikàcia. Şaj te das vaj şaj te xudas jekh xramosardo mesàzo andar:

e tèkstură andar
e şkolutne lila

e afişură

e paramiçenqe
lila

e žurnălură

e bilëturâ

o komputero

- ✓ Xramosaren pen **tiparosqe grafemença**: e lila, e žurnàlurâ (gazète), e riviste
- ✓ Xramosaras **vastesqe grafemença**, and-e štartorre, e evaluaciaqe fiše, e butâqe fiše.
- ✓ **I transkripcia** si kana xramosaras, vastesqe grafemença, palal e tiparosqo xramosaripen.
- ✓ **O kopisaripen** si kana xramosaras, vastesqe grafemença, palal e vastesqo xramosaripen.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Kopiisaren e anglutne duj alineàturâ andar o jekhto tèksto „O Lačhipen thaj o Nasulipen”!
2. Kopiisaren i poezia „Te avelas man grastorro parno” and-e tumare štartorre!
3. Keren i transkripcia e jekhtone alineatosqi andar o tèksto „O zukel o rikono vaj i mùca”, palal so xramosardâs les vastenqe grafemença tiro siklârno/ tiri siklârni p-i školutni phal.
4. Ambolden and-i gazikani čhib i poezia!

<p style="text-align: center;">O rikonorro Si man khere rikonorro, Vov si sar jekh čhavorro, Bašel man: aw, aw, aw! Me lesqe phenav: zaw, zaw! <i>adaptàcia palal i Helèna Horvathova</i></p>	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
---	---

ŽANESAS KE...?

- Le zukela bašen thaj o vurdon nakhel!
- O zukel kaj bašel na dandarel!
- Von kamen pen sar o zukel la muçaça!

6. Dade, kin manqe grastorres!

Dade, kin manqe grastorres!
Te inkläv kamav me les!
Dava les' pani an-vedrorro,
Thaj zovorri an-gonorro!

Phabajorri me les' dava.
Thaj p-o nakh les' ćumidava.
Kin, dade, manqe grastorres,
Khurorres, te kamav me les!

Lesqe bala len khuvava,
Dorãça ćhungri les' kerava,
Ći mekhava les jakhandar,
Ćaravava me les p-i ćar.
(*palal o Lëksa Manus*)

LAVA MAŠKAR LAVA...

(o) vedrorro - (i) bradörri

ćaravava - zava leça te xal ćar

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren i poezia!
2. Ambolden gazikanes i siklili poezia!
3. Xramosaren e biprinzarde lava!
4. So mangel o ćhavorro te kinel lesqe pesqo dad?
5. So phenel o ćhavorro ke dela le grastorres?
6. Sar phiravela pes o ćhavorro le grastorreça?
7. Kaj kamel o ćhavorro te ćumidel le grastorres vaj le khurorres?
8. Si tumen vaj sas tumen, khere, jekh grast?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

Jekh tradino/ bičhaldo bilèto

Te dikhas maj tele jekh bilèto savo o Ruvorro tradās les pesqe dadesqe:

*Huì dadea!
But mangar tut, kama
arisa tu khore, te hines vi
mange jekhe khurorres! Čajlāl
mam bit te arakhar jekhe gras-
torres vaj jekhe khurorres! Te
avilas man jekh grastorro,
me iaravava les p-i iar.
dava les te piel sudro pami,
khuvarava lesqe bala jekhe lolo
dorāca, dava les te xal zov,
čumidava pesgo nakh.*

*Akama, kama pasovel
mirro kandipnasgo divres,
but mangar tut te hines
mange jekhe parne grasto-
rres!
Naisarel tuqe tiro kamutno
čavo:
O Ruvorro*

Kana xramosaras jekh **bilèto** trebal de lias sàma k-e:

- ✓ te avel amen jekh **akharipnasqi**/ adresaciaqi formùla;
- ✓ te avel amen jekh **mesàžo klàro**;
- ✓ te avel xramosaras amaro **anav k-o agor** le biletosqo.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor andar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavenča o ander e poeziaqo!
3. Siklōven i poezia!
4. Xramosaren vi tume jekh bilèto tumare dadesqe vaj dajaqe!

ŽANESAS KE...?

- Lèksa Manus sas jekh poèto andar i Letònia, kaj xramosardās romanes. Vov kerdās dikcionàrurā, poezienqe lila, amboldimata thaj aver.
- E lava **gonorro**, **zovorri**, **vedrorro** aj **grastorro** sikaven ke jekh butī vaj jekh živutro si tikni vaj tikno.

7. I paramiçi la molăqi

O Dionisos, e Molăqo Del, zalas p-o drom aj arakhlās jekh sùmburo. Lias les aj gelo maj dur. Palal, arakhlās jekh ćiriklāqo kòkalo aj thovdās o sùmburo and-e ćiriklāqo kòkalo, and-o savo, sar vi tume zanen, si jekh šancorro. Gelās o Dionisos maj dur thaj arakhlās jekh xeresqo kòkalo. Thovdās vi les, e ćiriklāqo kòkalo, and-e xeresqo kòkalo thaj, gelindoj maj dur, o Dionisos arakhlās jekh levosqo kòkalo. Atùnć, thovdās e xeresqo kòkalo and-e levosqo kòkalo, kaj sas o maj baro.

Kana reslo khere, o Dionisos thovdās o kòkalo and-i phuv. Paleder, dikhlās vov ke barilās kothe jekh rez e drakhença. O Dionisos lias e drakha aj kerdās lenθar pimos. O pimos sas gudlo aj laçho. Atunćaθar, kon piel kadava pimos kerel kadja: gilabel sar jekh ćirikli, dilo si thaj kerel dilimata sar jekh xer, godišarel ke zoralo si sar o lèvo!

(purani grekikani paramiçi amboldini aj laçhardi kaθar o Gèorge Saräu)

LAVA MAŠKAR LAVA...

(o) sùmburo - (o) ander
xeresqo - magarisqo

(o) pimos - (o) piben
reslo - areslo, reslās, areslās

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o dino tèksto!
3. Xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kon sas o Dionisos?
5. So arakhlās vov p-o drom?
6. So kerdās Dionisos andar e drakha arakhle and-i rez?
7. Sar kerel kodova kaj piel o pimos?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. O tìtulo

And-i kadaja paramìci, ame arakhlàs, opre, and-o astaripen e tekstosqo, **o tìtulo „I paramìci la molàqi.”**

O tìtulo xramosarel pes:

- ✓ sa vrjàma, **opre**;
- ✓ butvar, vov xramosarel pes bare vi **thule grafemença**.

2. O anav e autorosqo

E autorosqo anav šaj te arakhas les:

- ✓ **telal o tìtulo** xramosarde bange/ italikane grafemença
- ✓ **telal o tèksto**, cirdino k-i čači rig
- ✓ si vi situàcie kana, palal o anav e autorosqo, si dino **vi o anav le amboldarisqo**, sar si kathe: *purani grekikani paramìci amboldini aj lačhardi kaθar o Gèorge Saräu.*

3. I òpera vaj o xramosaripen

I **òpera** si o savorro xramosardo tèksto. Kathe arakhas i savorri **àkcia**.

Si amen situàcie kana and-o lil si dino nùmaj **jekh kotor** andar i savorri òpera. andar savo sas lino o kotor e tekstosqo.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Zumaven te phenen tumare alavença o ander le tekstosqo.
2. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor e tekstosqo!
3. Roden and-o tumaro lil trin tèkstură. Xramosaren, o tìtulo, o anav le autorosqo, thaj o than kaj si xramosardo e autorosqo anav!

O tìtulo e tekstosqo	O autòro	Kaj si e autorosqo anav

REKAPITULÀCIA

1. Xramosaren and-i alfabètiko òrdina e grafème:

• kaθar o <i>b</i> k-o <i>f</i> :
• kaθar o <i>h</i> k-o <i>p</i> :
• kaθar o <i>r</i> k-o <i>z</i> :

2. Xramosaren po jekh alav savo astarel vaj and-o savo te aven e grafème. Keren lença po jekh propozìcia!

I grafèma thaj o alav	I kerdi propozìcia
ćh	
i	
l	
z	

3. Roden and-o kadava lil trin poezie thaj xramosaren: e poeziaqo tìtulo, laqo autòro thaj sode stròfe si la.

O tìtulo e poeziaqo	O autòro	E strofenqo gin

4. Thon and-e punktisarde thana e trebutne alava:

- ✓ O zeno kaj vakàrel si
- ✓ O zeno kaj ašunel si
- ✓ I informàcia dini maškar lenθe si

5. Ker jekh dialògo tire kolegoça palal jekh kamli tèma:

So phenes tu:	
So phenel tiro kolègo:	
So phenes tu:	
So phenel tiro kolègo:	
So phenes tu:	
So phenel tiro kolègo:	

6. Xramosaren jekh bilèto tumare dajaqe.

EVALÛACIA

1. Xramosaren and-i alfabètiko òrdina e grafème:

• kaθar o <i>a</i> k-o <i>j</i> :
• kaθar o <i>c</i> k-o <i>m</i> :
• kaθar o <i>o</i> k-o <i>z</i> :

2. Xramosaren po jekh alav savo astarel vaj and-o savo te aven e grafème. Keren lença po jekh propozìcia!

I grafèma thaj o alav	I kerdi propozìcia
k	
j	
th.....	

3. Roden and-o kadava lil trin tèksturã thaj xramosaren: lenço tìtulo, lençe autòrurã thaj sode alinëaturã si len.

O tìtulo	O autòro	E alinëaturã

4. Ker jekh dialògo tire kolegoça palal jekh kamli tèma:

So phenes tu:	
So phenel tiro kolègo:	
So phenes tu:	
So phenel tiro kolègo:	

5. Xramosaren p-o telutno than jekh bilèto tumare phralesqe/ phenãqe.

.....
.....
.....
.....
.....

II. E IVENDESQE ŠUKARIMATA

- O pùnkto/ o viram thaj e pučhipnasqo sèmno
- I kòma thaj e akharipnasqo sèmno
- O dialògo
- E dialogosqi linia thaj e duj pùnkturnä
- E phiravipnasqe règule
- O alav
- E Krećunosqo thaj e Neve Berśesqo baxtipen
- E alava kaj si len amboldino sènso
- E alava kaj si len sajekh sènso
- I silàba

1. O puçhipen k-e duj droma

Sas kodova and-jekh but durutno vaxt, kana phirenas e benga p-i Phuv, sar phiras amen. Jekh çhavo reslo k-o than kaj ulavel pes o drom. Kothe beşelas o Bareşingenço, o Lolebalenço, o Beng pesqe rovlça and-o vast. Astarðas le çhaves thaj mothovðas lesqe:

– Dikh, çhavea! Kathe si duj droma. Rakhen len mirre duj rakle. Jekh drom

ingärel tut k-o meripen, tha' o aver drom ingärel tut k-o barvalipen. Mekhav tut te puçhes jekhe benges savo drom te astares les, tha', trebal te zanes, jekh andar mirre rakle sa vrjama xoxavel thaj o aver sa vaxt mothovel o çacipen.

So patän ke kerdäs o çhavo? Beşläs so beşläs, kerdäs godi, uştilo aj phendäs jekhe bengorresqe: „Puçh tire phrales savo drom ingärel man k-o meripen?”

Puçhläs o bengorro pesqe phrales thaj vov sikavðas lesqe jekh drom. Bidaraqo, o çhavo lias te phirel anglal p-o kadava drom, ke zanelas ke kam ingerel les k-o barvalipen.

(Purani grekikani paramiçi)

LAVA MAŞKAR LAVA...

o Bareşingenço - o Lolebalenço, o Beng, o Durkalo, o Biužo
bidaraqo - bitraşaqo, bi te avel les dar

ingärel - ingerel
rakhen - arakhen
(i) vräma - (o) vaxt

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o dino tèksto!
3. Xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kaj beşelas o Bareşingenço?
5. So phendäs o Beng le çhavesqe?
6. So phendäs o çhavo jekhesqe andar e bengorre?
7. Savo drom alosardäs o çhavo? Sosðar?

1. O puçhipen k-e duj droma

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I propozicia. E propoziciaqi intonàcia.

O pùnkto/ o viram (.) thaj e puçhipnasqo sèmno (?)

Dikhen e imagine thaj drabaren e propozicie save si telal lenþe:

*I daj thovel e gada.
So kerel i daj?*

*Vov bašavel k-o akordeòno.
Kon bašavel k-o akordeòno?*

*O lil si lolo.
Sar si o lil?*

Ka-e propozicienqo agor si amen **pùnkto (.)** vaj **puçhipnasqo sèmno (?)**.

K-o agor e propozicienqo andar o jekhto rëndo si amen pùnkto (.)	K-o agor e propozicienqo andar o dujto rëndo si amen puçhipnasqo sèmno (?)
✓ <i>I daj thovel e gada.</i>	✓ <i>So kerel i daj?</i>
✓ <i>Vov bašavel k-o akordeòno.</i>	✓ <i>Kon bašavel k-o akordeòno?</i>
✓ <i>O lil si lolo.</i>	✓ <i>Sar si o lil?</i>

Kana drabarar e propozicie si amen verver intonàcia. E propoziciaqi intonàcia si kerdi palal e puntuaciaqe sèmnurã save si ka-o agor.

- ✓ **I propozicia** si jekh komunikàcia.
- ✓ **O pùnkto** sikavel amenqe ke trebal te keras jekh pàuza and-o drabaripen.
- ✓ **E puçhipnasqo sèmno** sikavel amenqe ke trebal te utilizisaras jekh puçhipnasqi intonàcia.
- ✓ **O pùnkto thaj e puçhipnasqo sèmno** si **puntuaciaqe sèmnurã**.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Drabar e propozìcie utilizisarindoj i trebutni intonàcia:

- O óhavo mangel tut ùkar te des les o lil.
- Sode zene sanas k-o kinipen?
- Adës me kindòm jekh televizòro.
- So kames te phenes?

2. Xramosaren and-e tumare ùrtorre puóhimata vaś e amboldimata:

Puóhipen:	
Amboldipen:	<i>And-o fòros me dikhlem jekh filmo.</i>
Puóhipen:	
Amboldipen:	<i>Kamav te drabarav o lil.</i>
Puóhipen:	
Amboldipen:	<i>Me zav te drabarav jekh lil.</i>

3. Xramosaren andar o tèksto „O puóhipen ke duj droma”: duj propozìcie kaj:

si len k-o agor <i>pùnkto</i> (.)	si len <i>puóhipnasqo sèmno</i> (?)

4. Keren po trin propozìcie save si len k-o agor:

<i>pùnkto</i> (.)	<i>puóhipnasqo sèmno</i> (?)

3ANESAS KE...?

- Kana puóhas varekasθa vareso, si miśto kaj te avel amen jekh amalikani intonàcia?
- O maj utilizisardo puóhipen savo phenen les e manuśa si „**sosθar**”??
- And-i rromani óhib si puóhimata kaj si len sajekh sènso: **sode?**, **kazom?** **kozom?**, **kabor?**, **kobor?**, **kèci?** th. a.?

2. O kermuso

Vaj, i mùca mudarel man!
Kèci khelel pes voj mança!
Zurales darav me laθar,
Laqe ùnzie and-e man zan.

Vi me baro te šaj avava,
Kaθar i mùca ċi darava
Marava me šukar laça,
Vi laça, vi le zukleça...

(palal o Rostás György)

LAVA MAŠKAR LAVA...

mùca - (i) màčka, (i) pisaj, (i) bili, (i)
šaneli
daral - trašal

kèci - sode, kozom/ kazom, kabor/
kobor, kiki
ùnzie - najorră

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren i poezia!
2. Ambolden gazikanes i siklili poezia!
3. Xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kasθar daral/ trašal i mùca?
5. Sosθar daral laθar?
6. So kerela o kermuso kana ovela

7. Tume dikhle kermusen?
8. Si tume, khere, jekh mùca?
9. Kamen la? Ćajlöl tumen laθar?
10. Si tumen jekh zukel vaj jekh rikono?

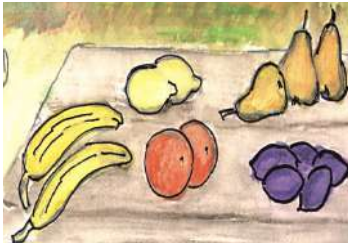

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I propozìcia. E propozìciaqi intonàcia.
I kòma (,) thaj e akharipnasqo sèmno (!)

A. Drabaren e propozìcie! Dikhen kaj si xramosardi **i kòma!**

*Man si man banàne,
 portokàle, lemòne, ambrola
 thaj kilava.*

Laçho dīves, raja!

*Çhavalen, sosθar na
 dikhen kathe?*

- ✓ And-i jekhto propozìcia, **i kòma** sas xramosardi maškar e alava andar **jekh enumeràcia**.
- ✓ And-i dujto thaj and-i trinto propozìcia, **i kòma** xulavel o alav kaj sikavel kaça vakāras.

B. Drabaren e propozìcie! Dikhen kaj si xramosardo **e akharipnasqo sèmno!**

Açh Devleça, daje!

Te siklōves i poezia!

Baxtali Patradi!

- ✓ And-i jekhto situàcia, **e akharipnasqo sèmno** si k-o agor e propozìciaqo savi sikavel **jekh salùto**.
- ✓ And-i dujto situàcia, **e akharipnasqo sèmno** si k-o agor e propozìciaqo savi sikavel **jekh mangipen**.
- ✓ And-i trinto situàcia, **e akharipnasqo sèmno** si k-o agor e propozìciaqo savi sikavel **baxtäqi vòrba/ o salùto**.

- ✓ I kòma sikavel jekh **enumeràcia** vi **xulavel o alav kaj sikavel kaça vakãras**.
- ✓ E **akharipnasqo sèmno** sikavel jekh **salùto**, jekh **mangipen** vi jekh **baxtäqi vòrba**.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Xramosaren po jekh propozìcia savi te agorisarel pes anda: viram/ pùnkto (.) akharipnasqo sèmno (!), puçhipnasqo sèmno (?)!

And-e so te agorisarel pes i propozìcia	I kerdi propozìcia
viram/ pùnkto (.)	
akharipnasqo sèmno (!)	
puçhipnasqo sèmno (?)	

2. Xramosaren e trebutne puntuaciaqe sèmnurã. Ambolden e propozìcie and-e gazikani çhib!

O rromano tèksto	O amboldipen and-i gazikani çhib
O Marin drabarel _____
– So drabares _____ Marine _____
– Drabarav jekh paramìci _____ duj poezie
thaj jekh mesàzo _____
– So súkar paramìci _____

3. Xramosaren andar o tèksto *O kermuso* duj propozìcie kaj si len k-o agor akharipnasqo sèmno thaj duj and-e save si kòma!

Propozìcie and-e save te aven	I arakhli propozìcia
akharipnasqo sèmno (!)	
kòma (,)	

3ANESAS KE...?

- Karing o kermuso maj phenel pes o kandoj vaj o hìrco?
- Ame d-ašti te malavas vi **phakhale kermuse**?

3. O rrom thaj i balval

Jekh rrom zalas p-o drom. Sar zalas, maladöl le Khameça. Le Khamesqe çí däs lesqe „Laço dïves!”.

– Terdöv, fëri, rroma! Sosøar çí dän man’ „Laço dïves!”

– Ke tu çí san Baro Raj!

– Ažukär fëri, rroma! Te perel p-e tut o tato milaj!

– Na-i khanć, i Balval te na phurdel!

Sar zalas maj dur, maladiläs le Ivendeça. Nić kadalesqe na däs „Laço dïves!”. Vi o Ivend tordärdäs le rromes:

– Rroma, sosøar çí dän man’ „Laço dïves!”!

– Ke çí san tu Baro Raj!

– Ažukär fëri, rroma! Te perel p-e tut o zoralo Ivend!

– Na-i khanć, i Balval te na phurdel!

Thaj kana resläs i Balval, o rrom, dural, vazdäs opre pesqi stadï aj dias „Laço dïves!” la Balvaläqe, andar kodoja ke i Balval sas i maj bari Rajni!

(palal: Karsai Ervin és Rostas – Farkas György, *Cigány magyar képes olvasókönyv. Te sityovas rromanes!*, „Gondolat”, 1990 [Pécs], r. 144)

LAVA MAŠKAR LAVA...

fèri - nùmaj, sàmo
maladöl – malavel pes
reslās – (a)reslās

sosθar - sosqe
terdöv - ačhav
tordårdās - ačhavdās

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o dino tèksto!
3. Xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kaça maladilās o rrom?
5. O rrom dās le Khamesqe „Lačo dīves!”? Sosθar?
6. So phendās lesqe o Kham?
7. So phendās o rrom e Khamesqe?
8. Kaça maj maladilās o rrom?
9. Sosθar o rrom na dās le Ivendesqe „Lačo dīves!”?
10. So phendās o Ivend aj so phendās o rrom?
11. Sar phiravdās pes amaro rrom kana inklisti, dural, i Balval?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!
1. E dialogosqi linia thaj e duj pùntkură
a) O thavorro „ – ”

I propozìcia	Kon vakărel
– <i>Rroma, sosθar çi dăn man’ „Lačo dīves!”!</i>	i balval
– <i>Ke çi san tu Baro Raj!</i>	o rrom

✓ And-o amaro tèksto dino maj opre, ame dikhlăm jekh semnorro kaj miazol sar jekh **thavorro**. „ – ”.

✓ Vov sikavel o than vaj o momènto kana jekh manus astarel te vakărel, kana kerel pes jekh dialògo, jekh vakăripen maškar duj vaj maj but manusa.

b) E duj virama „ : ”

E duj virama xramosaren pen kana kamas te keras jekh ginavipen:	E duj virama xramosaren pen kana trebal te aven e alava jekhe vakărnesqe
<i>Andar o fòro me kindòm: jekh manro, deś anre thaj duj litrură thud.</i>	<i>I phuri ačhilās and-o than thaj phendās:</i> - Kaj kames te zas?

Te inkeras godi!

O viram/ o pùnkto (.) - sikavel ke andar i phendi propozìcia del pes jekh informàcia.

E puçhipnasqo sèmno (?) - sikavel ke andar i phendi propozìcia mangel pes jekh informàcia.

E akharipnasqo sèmno (!) - utilizisarel pes vað jekh salùto, jekh mangipen, jekh svàto thaj aver.

E dialogosqi lìnìa (-) - sikavel ke atùnc vakàrel varekon.

I kòma (,) - thol pes kana kerel pes jekh enumeràcia vaj palal thaj anglal e akharipnasqo alav.

E duj virama (:) - xramosaren pen kana kamas te keras jekh enumeràcia vaj kana trebal te aven e alava jekhe vakàrnesqe.

2. E phiravipnasqe règule

<p>a) Kana e manuða malaven pen, von den penqe pativ. Von phenen kadja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Laçho dives! (Laçi texarin!, Laçi javin!, Laçi ranin!, Laçi rät!) - Mišto arkhlem tut! - Dobroj tut! 	<p>d) Mai dur, vi ame trebal te puçhas sar si pesqe manuða, sar arakhen pen von:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tha`, tu sar san? - Tha` tire manuða? - So tume keren? - Sar zan tumare butä? - Sar zal tiri buti?
<p>b) Palal, von puçhen pen kadja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sar san? - Sar si tiri famìlia? - So keren tire manuða? 	<p>e) K-o agor, si te phenas kadja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 3a Devleça!/ 3an Devleça! - Açh Devleça!/ Açhen Devleça! - Rät laçi!
<p>c) Sa vrjåma, kana ame sam puçhle kadja, si te naisaras vað kasave puçhimata:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nais tuqe, laçhes! - Nais le Devlesqe, laçhes! - Naisarav tumenqe, ðukar! 	<ul style="list-style-type: none"> - Lokhi tiri rät! - Sov Devleça! - Te aven saste-veste! - Baxtalo tiro/ tumaro drom! - Te arakhel tut/ tumen o Devel!

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Xramosaren vi tume jekh dialògo maškar duj amala, palal o modèlo dino maj tele! Spiden tume maj dur kadava dialògo!

- Lačo dīves!
- Lačo dīves!
- Sar san!
- Lačas! Vi tu?
- Vi me!
- Kaj zas tu?

2. Xramosaren po trin formùle save phenen len e manuša:

kana malaven/ dikhen pen	kana naisaren

3. Keren po duj propozície and-e save te aven:

thavorro „ – ”	duj virama „ : ”

4. Drabareno tèksto thaj thov e trebutne puntuaciaqe sèmnură:

Sasas jekh rrom deše čavorrenča ___ And-jekh dīves maškar e dīvesa ___ pesqi rromni phendās lesqe ___

___ Dikh ___ barōn amare tikne ___ na maj resel i tikni piri, trebal amenqe jekh bareder piri ___ 3a ___ kin jekh piri maj bari ___

3ANESAS KE...?

- Kana jekh manuš vakārel, e aver šunen les.
- Na-i šukar te ačhavas varekas kana del dūma avere manušeča!
- Kana duj zene vakāren, na bešel šukar te cirdas e kaneča k-o lenqo vakāripen!
- N-ašti te čhas/ thovas amen and-e averenqo vakāripen!

4. O ivend

Palal o barvalo šarel, avel o šilalo ivend. Les si les trin čhona: o decembro, o januaro, o februaro.

K-o astaripen le decembrosqo, and-i rät karing o šovto dīves, si jekh barodīves, o Phuro Nikolàje, kana e čhavorre ažukeren lesθar dārurā, kana von sinesas kanutne thaj na kerde dilimata, te von line súkar ašarimata k-i škòla. Texarināθe, ràno, savorre čhavorre roden and-e penqe tiraxa aj kherōrrā, vaj pašal lenθe, thaj arakhen lila, gudlimata, kùkle, khelimata, gada thaj aver.

Palal duj kurke, von lien e ivendesqi vakànca, kana na maj zan trin kurke školāθe. Akana von den vast le daden aj le dejan te anglekeren pen Krećunosθe. Akana sine čhinde e bale, o balano mas si anglekerdo vaš le ivendesqe baređivesa. O Krećuno, O Nevo Berś, o Svùnto Vasili.

E čhave aj le čheja khelen pen baxtale andar o iv, keren ivesqe manuša, den pen le xaiveça, maren pen le ivesqe glontença.

O Krećuno si o barodīves kaj sikavel amenqe ke, akana duj mije berśa maj anglal, biandilo o Čhav le Devlesqo, k-o Betleemo. Krećunosθe, ame beśas trujal o zèleno suvālo rukh, p-i sinia si akhora aj gevrèkurā. Ame ažukeras te aven e phirutne-gilavne te gilaben krećunosqe kolinde. Von gilaben but súkar:

Dikh-θar aven e gilavne,
Ivesqe luludā,
Rāte, kana šunes e bašnen,
Ivesqe luludā...

LAVA MAŠKAR LAVA...

(o) *angloivend* - (o) šarel, (o) durmilaj,
(o) durārdomilaj, (i) tàmna
(e) *ašarimata* - lače aj gudle lava
(e) *gevrèkurā* - (e) xivāle
glontença - xomelënça

xaiveça - (o) xaiv, (i) sània
(i) *kùkla* - (i) kuklin, (i) papùsa
(e) *kherōrrā* - (e) čisme le xurdorrenqe
ràno - texarināθe, javināθe
von sinesas - von sasas

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o dino tèksto!
3. Xramosaren e biprinzarde lava!
4. Save aver anava si vaš o ivend?
5. Save si e beršivaxta le ivendesqe?
6. Save baredivesa si ivende?
7. So arakhen and-e penqe tiraxa aj kherõrrã le maj kanutne çhavorre?
8. Sar khelen pen e çhavorre aj e çhajorrã ivende?
9. So gilaven e phirutne-gilavne?

TE SIKLÕVAS KHETHANES!

1. E Kreçunosqo thaj e Neve Beršesqo baxtipen

- ✓ Kana aven e ivendesqe baredivesa, e manuša traden maškar penqe **poštaqe dikhimata**.
- ✓ Kadala tradimata d-ašti aven kerde vi p-o **internèto** palal o telefòno vaj palal o kompùtero.
- ✓ Sikavas kathe jekh tradipen kaj kerel pes ivende, Neve Beršesqe:

Akana kana si Kreçuno thaj kana avel o Nevo Berš, kamas tumenqe te aven baxtale vi saste-veste!
Te avel tumen jekh Baxtalo Nevo Berš!

2. O alav

- **Te drabaras thaj te xramosaras e propozicie!**

La daja si la duj çhave.

So keran e çhave?

So zorales del o brišind!

- **Andar so si kerde e propozicie?**

E propozicie si kerde andar alava: *la, daja, si, la, duj, çhave, so, keran, e, çhave, so, zorales, del, o, brišind.*

• **Andar sode alava si kerde svàko propozìcia?**

I propozìcia	E alavenqo gin
La daja si la duj çhave.	6 alava
So keren e çhave?	4 alava
So zorales del o brišind!	5 alava

• **Sode grafème si and-o svàko alav?**

La daja si la duj çhave.	So keren e çhave?	So zorales del o brišind!
la – 2 grafème	so – 2 grafème	so – 2 grafème
daja – 4 grafème	keren – 5 grafème	zorales – 7 grafème
si – 2 grafème	e – 1 grafèma	del – r grafème
duj – 3 grafème	çhave – 5 grafème	o – 1 grafèma
çhave – 5 grafème		brišind – 7 grafème

Te inkeras godì!

Orsavi **propozìcia** si kerdi andar **alava**.

E alava vakären pen utilizarindoj e **ašunimata**

E alava xramosaren pen utilizarindoj e **grafème**.

3. E alava kaj si len amboldino/ mamujutno sènso

Maj anglal, malavdäm lava sar sine: **barvalo, šilalo, astaripen, rät, phuro, kanutne, texarinäøe, baxtale**. Kadala ašti te aven len lava – zute, savenqo sènso si amboldino. Kadala lava buçhon **mamujutne lava**:

✓ barvalo ≠ çorro	✓ tikno ≠ baro
✓ silalo ≠ tato	✓ kalo ≠ parno
✓ astaripen ≠ agordinipen	✓ del ≠ lel
✓ rät ≠ dïves	✓ dur ≠ paše
✓ phuro ≠ terno	✓ kathe ≠ kothe
✓ kanutne ≠ bikanutne	✓ tele ≠ opre
✓ baxtale ≠ bibaxtale, bilošale	✓ avri ≠ andre

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Xramosaren palal svàko alav e grafemenqo gin.

alav	kokalo	amal
laçho	Rumùnia	kham
aresel	lil	rrom

2. Thon e avutne alava and-o tabèlo palal i grafèma savàça astarel/širdel: *amal, naj, mas, kalo, nasul, avri, nakh, andre, manro, kan, momeli, kangli*.

a	m	n	k

3. Keren po but alava, utilizisarindoj nùmaj e grafème: *k, i, o, a, s, n, l, g, d, r, u, e, z*.

4. Ingeren o khelipen k-o agor, xramosarindoj aver alav savo astarel e palutne grafemaça andar o alav xramosardo maj anglal:

dudum, mas, s.....,,,,,,,

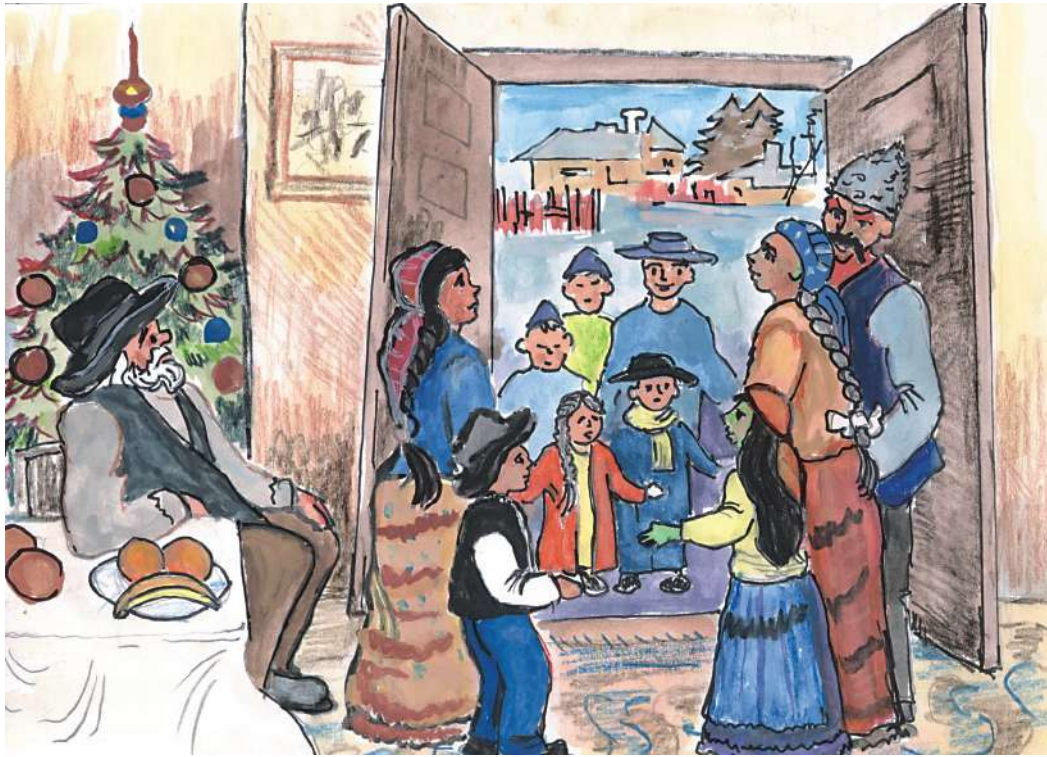
5. Xulaven e alava andar e telutne propozìcie. Xramosaren palal kodoja e arakhle propozìcie. Phenen sode alava si and-i svàko propozìcia.

I dini propozìcia	E laçhes xramosardi propozìcia	E alavenqo gin
Odadkameltekerelbutĩ.		
Mekamavtežanavtedrabarav.		
OJonoxramosareljekhlil.		

6. Xramosaren o mamujutno lav vaś e dine alava. Keren po jekh propozìcia e arakhle alavença!

O dino alav	O mamujutno alav	I kerdi propozìcia
cĩra		
opre		
parno		

5. Ivendesqe kolinde

O Kreçuno anel amenqe godãthe sar thaj kaj sas biandilo o Raj O Isùso Hristòso.

E Kreçunosqe gilavimata sikaven amenqe palem savorre kodola svùnto momènturã: sar i Uzi Çej, i Maria, thaj o Jòsif gele k-o Betleèmo te xramosaren pen and-e lila, kadja sar sas o zorphenipen le romanurenqe thagaresqo, sar i Maria biandãs le Isusos, and-jekh khaselin, maðkar e phusa, sar avile e çacarne, e màgurã, te dikhen Les thaj aver.

Siklòven vi tume te gilaben kadaja ÷ukar kolinda!

Adès biandilo o Xristos

Adès biandilo o Xristos,
O Mesia, o dudalo.

*R. Aðaren Les aj gilaben,
Loðale t-aven!*

*R. Aðaren Les aj gilaben,
Loðale t-aven!*

I balval zurales marel,
O iv lesþe na resel.

Tiknorro, patãrdo
An-pambukaqo dikhlo.

*R. Aðaren Les aj gilaben,
Loðale t-aven!*

LAVA MAŠKAR LAVA...*zorphenipen* - kris*(o) devel* - (o) çèros, (o) çèri (o)*Devlorro* - (o) Isùso Xristòso*(i) khaselin-* (o) than kaj arakhen pen o
khas vaj e suluma*(e) phusa* - (e) suluma**PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO**

1. Drabaren e kolinde!
2. Ambolden gazikanes i siklili kolinda!
3. Xramosaren e biprinzarde lava!
4. Palal so anel amenqe godi o Kreçuno?
5. Sosθar gele i Maria thaj o Jòsif k-o Betleemo?
6. Kaj sas biandilo o *Devlorro*, o Isùso Xristòso?
7. Kon avile kothe, kaj sas biandilo o Çhav le Devlesqo kaθar i Uzi Çhej?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!**E alava kaj si len sajekh sènso**

✓ And-e savorre çhibă ekzistisaren duj vaj maj but **alava save si len sajekh xatäripen vaj jekh miazutno sènso**.

✓ Kadala alava **si len verver/ diferime fòrma**, tha` lenqo sènso si sajekh vaj miazol.

<i>daral</i> = <i>trašal</i>	I çhaj <i>daral</i> e sapesθar. = I çhaj <i>trašal</i> e sapesθar.
<i>lùngo</i> = <i>dilgo</i>	Kadava drom si <i>lùngo</i> . = Kadava drom si <i>dilgo</i> .
<i>tradel</i> = <i>biçhalel</i>	Vov <i>tradel</i> jekh mesàzo. = Vov <i>biçhalel</i> jekh mesàzo.
<i>šax</i> = <i>armin</i>	I daj kindäs <i>šax</i> . = I daj kindäs <i>armin</i> .
<i>gàlbeno</i> = <i>zilto</i> = <i>šargon</i>	I luludi si <i>gàlbeno</i> . = I luludi si <i>zilto/ šargon</i> .
<i>xanci</i> = <i>zàlaga</i> = <i>cira</i>	Les si les <i>xanci</i> love. = Les si les <i>zàlaga/ cira</i> love.
<i>maj - po</i>	Vov zal <i>maj</i> sigo. = Vov zal <i>po</i> sigo.
<i>korr</i> = <i>men</i> = <i>gutup</i>	Lesqi <i>korr</i> si bari. = Lesqi <i>men/ gutup</i> si bari.
<i>xaravli</i> = <i>sirimi</i> = <i>kolaj</i>	Lesqi <i>xaravli</i> si kali. = Lesqi <i>sirimi/ kolaj</i> si kali.
<i>kimpo</i> = <i>vàzi</i> = <i>umal</i>	E grasta si p-o <i>kimpo</i> . = E grasta si p-o <i>vàzi</i> .
<i>astarel</i> = <i>širdel</i>	Von <i>astaren</i> i buti. = Von <i>širden</i> i buti.
<i>malavel</i> = <i>arakhel</i>	Me <i>maladilòm</i> lença. = Me <i>arakhadilòm</i> lença.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. So aver kolinde maj prinzaren? Xramosaren lenqo título and-i rromani thaj and-i gazikani éhib!

E kolindaqo título and-i rromani éhib	E kolindaqo título and-i gazikani éhib

2. Keren jekh lista andar 9 alava save si len sajekh sènsò!

Alava sajekhe sensoça		

3. Xramosaren e alava kaj si len sajekh sènsò e dine alavença. Keren po jekh propozìcia le arakhle alavença!

O dino alav	O alav sajekhe sensoça	I kerdi propozìcia
dar		
del dùma		
gàlbeno		
śax		
men		

3ANESAS KE...?

- I Rodika Tùdor ankalvdäs jekh kòmpakt-disko rromane kolindença? Roden p-o internèto kadala kolinde.
- O Kristiàn Pädure kerdäs jekh kolindenqo lil and-e trin éhibă: rromani, rumunikani vi anglikani éhib. Mangen tumare siklärnenθar kadava lil thaj siklöven kadala kolinde.

6. Duj amala

Sas jekhvar duj amala: o Jon thaj o Marin. Von zivenas gavesøe. Kana von barile, avilàs o vaxt te zan vi le duj k-o fòros te sikòven k-i škòla. Akana, le Jones sasas les jekh famìlia maj barvali, thaj o Marin sasas mai óorro. Lenqe deja óhutine lenqe and-ël gonorre xamos te avel len p-o drom. Palal so geline von jekh kotor dromesqo, lias len i bokh thaj beše von te xan. O Jon ankalavel te xal: mas, goja, kiral thaj aver, thaj o Marin ankalavel jekhe maóhorres, ke na sas les maj but. Xan andar penqo xamos thaj zan maj dur. Anglal so te aresen and-o fòros, palem liel len i bokh thaj bešen te xan.

O Jon palem ankalavel mas, goja, kiral, thaj o Marin ói maj sas les nùmaj òl kòkala le maóhesqe thaj thol pes vi vov te xal .

O Jon dikhel thaj puóhel les:

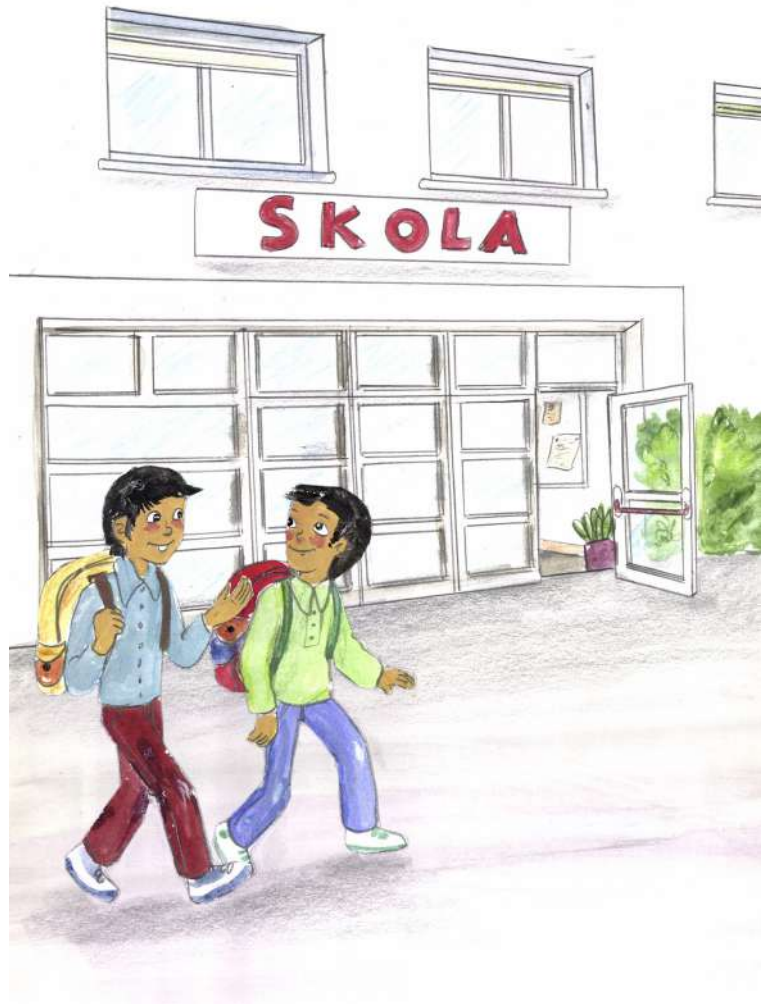
– Sar, phrala, tu xas kanre maóhesqe bokhaóar?

– Na bokhaóar, phrala, amboldel o Marin. Kadava maóho, kaj xalem les, sasas drabardo thaj kon xal lesqe kòkala avela but godäver and-i škòla. Kodolesqe xav me kadala kanre maóhesqe.

O Jon dikhel lesøe, maj bešel, maj godísarel pes thaj phenel karing o Marin:

– Dikh, phrala, me dav tut murro xamos, thaj tu de man òl kanre le maóhesqe, kames?

O Marin bešel, kerel pes ke godísarel pes, thaj phenel lesqe:

– Mišto, phrala, kadja te avel, ke si mišto te avas duj amala but godäver and-i škòla sar jekh. Thaj o Marin ùrdel te xal o mas, òl goja thaj so maj sas thaj del le Ionosqe le maçhesqe kòkala.

Kana aresen von and-o fòros, k-i škòla, o Jon phenel:

– Ùn, phrala! Xalem me kodola kanre, thaj ói fal man ke sem maj godäver! Godìsarav me e školaþe, thaj ói zanav maj but sar anglal, sosþar, so te avel?

– E! - amboldel i dùma lesqe o Marin. Sa siklilän vareso, phrala! Akana zanes vi tu ke **i godì na bešel and-o xaben!**

(palal o *Borcoi Jupter*)

LAVA MAŠKAR LAVA...

amboldel - irinel (o lav)

ankalavel - inkalavel

çhutine - thovdine

(o) *xamos* - (o) xaben

kanre maçhesqe - kòkala maçhesqe

ùrdel - malavel, astarel te...

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o dino tèksto!
3. Xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kaj trebulas te zan o Jon thaj o Marin?
5. Kon sasas barvalo, kon sasas óorro?
6. So ankalavel o Jon te xal andar o gonorro?
7. So ankalavdäs o Marin andar pesqo gonorro?
8. Anglal te aresen von and-o fòros, kana von beüle te xan palem, so ankalavde e çhave andar penqe gonorre?
9. So phendäs o Marin le Jonesqe kana o Jon dikhläs ke o Marin xal e kòkala le maçhesqe?
10. So kerdäs o Jon?
11. So phendäs o Jon kana von aresle k-i škòla?
12. So phendäs o Marin le Jones?
13. Tume, sar patän: bešel i godì and-o xaben vaj na?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

1. Te palem dikhas e alava kaj si len sa jekh sènso!

Dikhläm maj anglal ke si varesave **alava kaj si len sajekh sènso**, tha` si len aver fòrma:

• *amboldel* - irinel (o lav)

• *çhutine* – thovdine

• *godìsarav* - dav godì, gündisarav

• (o) *xamos* - (o) xaben

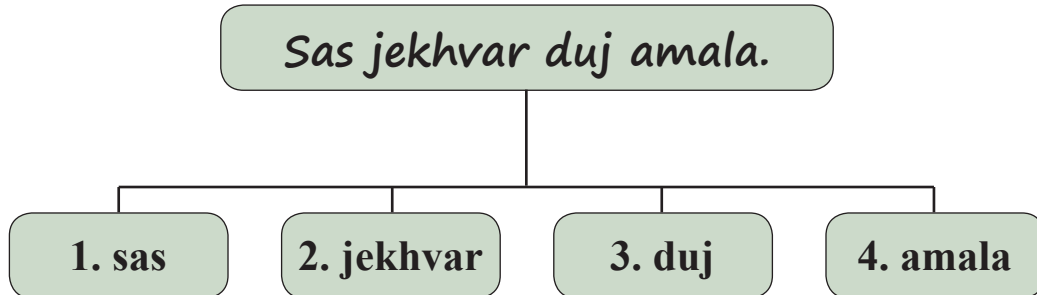
• *kanre maçhesqe* - kòkala maçhesqe

• *ùrdel* - malavel, astarel te...

2. O alav. I silàba

- Drabaren i telutni **propozìcia**, ginavindoj sodevar trebal te putaren o muj.
Sas jekhvar duj amala: Sas jekh - var duj a - ma - la.

- And-i propozìcia dini maj opre si amen star **alava**:
- Andar sode **silàbe** si kerde kadala alava?
 - alava kerde andar jekh silàba: *sas, duj*;
 - alava kerde andar duj silàbe: *jekhvar*;
 - alava kerde andar trin silàbe: *amala*.

Te inkeras godí!

- ✓ I silàba si jekh ring andar o alav vaj savorro alav.
- ✓ I silàba phenel pes **putarindoj jekhvar o muj**.
- ✓ Atùnc kana jekh alav na aresel savorro k-e rendosqo agor, xulavas les and-e silàbe.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Drabaren e silàbe thaj xramosaren e arakhle alava!

ći – ken:	śu - kar:	śin - ga - lo:
ba - lo:	tre - bal:	ba - śav - no:
ta - to:	pla - ćal:	kaś - ta - lo:

2. Xulaven and-e silàbe e avutne alava:

amboldel:	so:	godàver:
xamos:	avel:	godšisarel:
anglal:	kinel:	luludš:

3. Xulaven e avutne alava and-e silàbe. Xramosaren len palal kodoja and-o telutno tabèlo palal e silabenqo gin: *lil, phuro, arese, kinel, rromanes, mas, daj, ternipen, kan, raklo, çhavo, gilabel, rroj, avel, grast, bašavel*.

jekh silàba	duj silàbe	trin silàbe

4. Xramosaren po jekh alav kerdo andar jekh, duj thaj trin silàbe. Keren lença po jekh propozìcia!

E silabenqo gin	I kerdi propozìcia
alav kerdo andar jekh silàba:	
alav kerdo andar duj silàbe:	
alav kerdo andar trin silàbe:	

3ANESAS KE...?

- Na-i ÷ukar te sigàras amen te asas varekasθar.
- Na-i ÷ukar te phenas varekasqe phare, zungale alavença.
- Na-i ÷ukar te çhudas varekasθe melale, zungale alavença.
- Na-i ÷ukar te vakàras bi te avas puçhle.
- Na-i ÷ukar te vakàras nùmaj ame. Si te mekhas vi avere zenen te lien rig vi von k-o vakàripen.

REKAPITULÀCIA

1. Thon e avutne alava and-o tabèlo palal i grafèma savàça astarel: *kan, çen, šil, zal, zeno, šudro, kamel, čikat, zukel, šošoj, kerko, čaro*.

ć	k	š	ž

2. Xramosaren palal svàko alav e silabenqo gin.

lil	bikinel	bašno
lolo	telefòno	than
ašunel	mas	rromni

3. Xulaven e avutne alava and-e silàbe. Xramosaren len palal kodoja and-o telutno tabèlo palal e silabenqo gin: *dad, daj raklo, momeli, sasuj, xoxavel, zal, bori, siklòvel*.

jekh silàba	duj silàbe	trin silàbe

4. Xulaven e alava andar e telutne propozìcie. Xramosaren palal kodoja e arakhle propozìcie. Phenen sode alava si and-ì svàko propozìcia.

I dini propozìcia	E lačhes xramosardi propozìcia	E alavenqo gin
Oologadsimelalo.		
Nasvàkožambasizèleno.		
P-okimposibutgiv.		
Memangavtuttegilabes.		
I žiràfasimajućisarograst.		

5. Xramosaren po jekh propozìcia savi te avela k-o agor:

And-o so agorisarel pes i propozìcia	I kerdi propozìcia
viram/ pùnkto (.)	
akharipnasqo sèmno (!)	
puçhipnasqo sèmno (?)	

6. Xramosaren e trebutne puntuaciaqe sèmnuřa. Ambolden e propozìcie and-e gazikani çhib!

O rromano tèksto	O amboldipen and-i gazikani çhib
– Alo __ Laçho dïves __ Aśunes man __
– Va __ va __ Sar te na __ Laçho dïves __
– Kaj tu san __
– Me zav k-i škola __
__ Kana aves manθe __
– Palal so avav kaθar i škola __
– Mišto __ Źa Devleça __
– Açh Devleça __

7. Xramosaren e alava kaj si len amboldino/ mamujutno sènso!

tele - opre	tikno _____
parno _____	rovel _____
dur _____	kothe _____
avri _____	tato _____

8. Xramosaren e alava kaj si len sajekh sènso e dine alavença. Keren po jekh propozìcia le arakhle alavença!

O dino alav	O alav sajekhe sensoça	I kerdi propozìcia
armin		
men		
vàzi		
phenel		

EVALUACIA

1. Xulaven and-e silàbe e avutne alava:

chavo:	šoşoj:	amaro:
drom:	grast:	ternipen:
milaj:	khangeri:	arakel:

2. Xulaven e alava andar e telutne propozície. Xramosaren palal kodoja e arakhle propozície. Phenen sode alava si and-i svàko propozìcia.

I dini propozìcia	E laches xramosardi propozìcia	E alavenqo gin
Leberšessilesdeşudujchona.		
Echavekhelenpensukar.		
Akanazanavtedrabaravmišto.		

3. Xramosaren e trebutne puntuaciaqe sèmnură. Ambolden e propozície and-e gazikani çhib!

O rromano tèksto	O amboldipen and-i gazikani çhib
Me sem jekh lacho siklövno__
Kana avilån k-i škola__
Laçi texarin__
I Ana__ i Ina__ thaj o David si phrala__
__Çhavalen__ aven khere__

4. Xramosaren o mamujutno lav vaş e dine alava. Keren po jekh propozìcia e arakhle alavença!

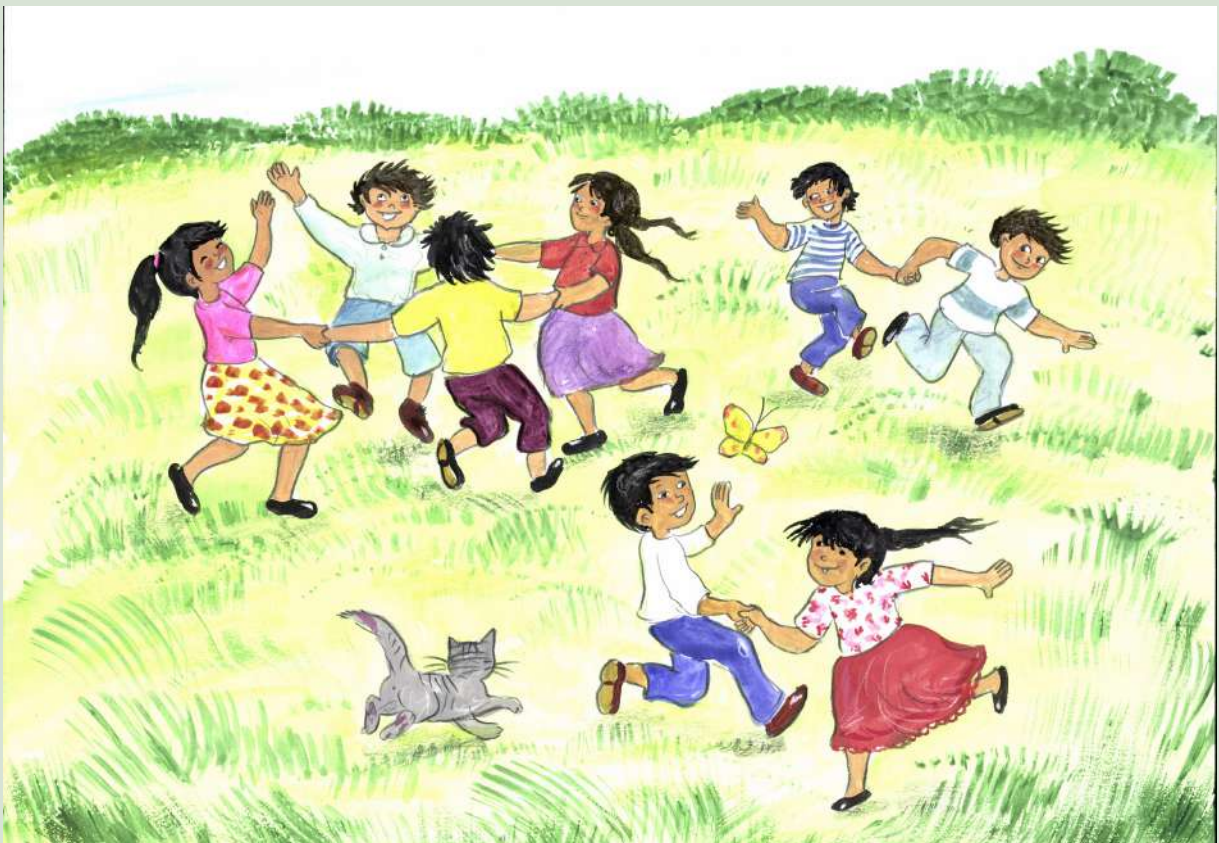
O dino alav	O mamujutno alav	I kerdi propozìcia
kathe		
asal		
kalo		

5. Arakhen e alava kaj si len sajekh xatäripen/ senso e alavença:

tradel =, *del duma* =, *dilgo* =

III. O amalipen

- O alav
- I silàba
- I grafèma
- O aśunipen
- E vortogràme: na-i, n-aśti, d-aśti, k-aśti
- E vortogràme: and-jekh, and-o, and-i, and-e
- E vortogràme: k-jekh, k-o, k-i, k-e

1. I doś

Murro kàk kerel phuvàqe pirà. Vov uśtel texarinàðar, xunavel i phuv, anel pani, kerel i ćik thaj, palal so kerel e pirà, thol len avri, anglal o kher, khamesθe.

And-jekh dēs, lesqe duj ćhavorre, jekh panze berśenqo thaj o kolaver deśudujenqo, maj baro, inklen andar o kher jekhe golnàça thaj khelen pen fòtbalo. Aresle von paśal e pirà, den e golnàça anda lenθe thaj pharaven len. O phuro dikhel, thol pesqe ěl vasta and-o śero thaj phenel:

– Tu, tiknea, tu za thaj beś andre, and-o kher, te na maj dikhav tut e golnàça avri, thaj tu, phenel e maj baresqe, za thaj an aver phuv, pani, ker ćik thaj zi ràte te keres aver pirà.

E ćhave mukhen o śero tele thaj zan. Ràte, pućhel o maj baro ćhavo pesqe dades:

– Dadea, sosθar phendàn nùmaj manqe te kerav e pirà, ke vi murro phral kheldàs pesqe fòtbalo, thaj vov beśel and-o kher thaj me, dikh, savorro dēs kerdem butĩ.

O dad amboldel:

– Dikh kothe! O rikono thaj o zukel khelen pen mirre tiraxenča thaj činde len! Ța thaj an len orde!

O čavo sigo xutel, bašel palal o rikonorro thaj liel jekh bari rovli te marel le maj bare zukles.

Avel, anel e tiraxa e rromesqe, sa činde, thaj pučhel les o phuro:

– Čhavea, sosθar mardān nūmaj le zukles, ke vi o rikonorro cirdās e tiraxenθar thaj vi vov čindās len?

Atūnc, o baro čavo xatārel sosθar o phurro či phendās khanć e tikne čhavesqe sar te zal vi vov te kerel buti, thaj ke i doś e manuśesqi si vi palal o phurimos lesqo.

(Palal o *Borcoi Jupter*)

LAVA MAŠKAR LAVA...

amboldel (o lav) - del anglal, irinel o lav

golnāča - topača

khanći - ništo

orde - kathe

rikono - tikno zukel, zuklorro

tiraxa - minie, papuçă

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o dino tèksto!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Savi buti kerelas o kak?
5. Sode berśenqe sasas pesqe čhave?
6. So kerde and-jekh dēs le duj čhave?
7. So phendās o dad le duje chavenqe?
8. So phendās, rāte, o baro čavo pesqe dadesqe?
9. Sar kerdās o dad le maj bare čhaves te xatārel ke vov si o dośalo?
10. K-o agor, xatārdās vaj na o baro čavo ke vov si dośalo?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

O alav. I silàba. I grafèma – o aśunipen.

- Te drabaras i telutni propozicia:
E čhave mukhen o śero tele thaj zan.

1. I doś

- And-i kadaja propozìcia si amen 8 **alava**?

E *ćhave* *mukhen* *o* *śero* *tele* *thaj* *zan.*
 1 2 3 4 5 6 7 8

- Te dikhas andar sode **silàbe** si kerde e alava andar i dini propozìcia!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	e silabenqo gin
e	e	1 silàba
ćhave	ćha-ve	2 silàbe
mukhen	mu-khen	2 silàbe
o	o	1 silàba
śero	śe-ro	2 silàbe
tele	te-le	2 silàbe
thaj	thaj	1 silàba
zan	zan	1 silàba

- Te dikhas andar sode **aśunimata** thaj **grafème** si kerde kadala alava!

o alav	sode grafème si les?	sode aśunimata si les?
e	1 grafèma	1 aśunipen
ćh-a-v-e	5 grafème	4 aśunimata
m-u-kh-e-n	6 grafème	5 aśunimata
o	1 grafèma	1 aśunipen
ś-e-r-o	4 grafème	4 aśunimata
t-e-l-e	4 grafème	4 aśunimata
th-a-j	4 grafème	3 aśunimata
z-a-n	3 grafème	3 aśunimata

- And-o alav *ćhave* si **5 grafème**: *ć-h-a-v-e* thaj **4 aśunimata**, sosθar e grafemenqo grùpo *ćh* si reprezentisarel jekh aśunipen: *ćh-a-v-e*.

- Kadaja situàcia arakhas la vi and-e alava *mukhen* vi *thaj*.

- *m-u-kh-e-n*: **5 aśunimata** thaj **6 grafème**;
- *th-a-j*: **3 aśunimata** thaj **4 grafème**.

- E aśunimata save śaj te phenen pen maj lokhe si **vokàle** (v) thaj kolaver si **konsonànte** (k).

E *ć h a v e* *m u k h e n* *o* *ś e r o* *t e l e* *t h a j* *z a n.*
 v k k v k v k v k k v k v k v k v k v k v k k v p k v k

Te inkeras godí!

✓ **ašunipen** si maj xarni rig andar jekh alav. E ašunimata àsunen pen thaj phenen pen.

✓ O sèmno vaś o ašunipen si **i grafèma**. E grafème xramosaren pen thaj drabaren pen. E grafème si bare thaj tikne, vastesqe thaj tiparosqe.

✓ E ašunimata *a, e, i, o, u, à, è, ì, ò, ù, ë, ï, ä* vakären pen lokhes, bi avere ašunimatenqo vastdipen. Von si **vokàle**.

✓ E ašunimata *b, c, ć, d, f, g, h, x, k, l, m, n, p, r, rr, s, ś, t, v, z, ź*, thaj *ʒ* vakären pen avere ašunimatenqo vastdipnača. Von si **konsonànte**.

SO ʒANAV, SO NA ʒANAV?

1. Xramosaren po duj alava save:

te astaren and- jekh vokàla		
te astaren and- jekh konsonànta		
te agorisaren pen and- i grafèma j		
te avel len o phurdino grùpo čh		

2. Xulaven and-e silàbe e alava. Xramosaren sode grafème thaj ašunimata si len!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	sode grafème si les?	sode ašunimata si les?
lil			
čhinel			
aresel			
familia			
phiripen			

3. Xramosaren po jekh alav palal e dine mangimata. Keren po jekh propozìcia e arakhle alavenča!

o mangipen	o alav	i kerdi propozìcia
alav kerdo andar 1 silàba		
alav kerdo andar 2 silàbe		
alav kerdo andar 3 silàbe		
alav kerdo andar 4 silàbe		

2. O laçho amal

Sasas jekhvar duj laçe amala. Arakhle, von si amare duj amala: o Stadiàn thaj o Fabiàn. Zanen kë le duj sasas godäver thaj laçe butärne thaj e gaze akharenas len butvar te keren butĩ. O Fabiàn, zanen, sasas maj tikno vi maj sano. O Stadiàn, paruvipnasøe, sas maj baro, maj zoralo.

And-jekh dïves, akhardäs len o asavàri te laçharen von vareso k-o asäv.

Palal so agordine von i butĩ, räte, o asavàri phenel lenqe:

– Na-i man love te pokinav tumen, tha` dav tumenqe aro sode aştin te angeren and-ël tumare zëja, si mišo?

– Va, va, si mišto! phenen e amala. Akana, o Stadiàn liel jekh gono maj baro thaj o Fabiàn jekh gono maj tikno, varesavo palal pesqi zor. Von telären karing o kher. P-o drom, o Fabiàn puçhel pesqe amales:

– Na-i kadja, phrala, ke, kana aresas khere, rigärasa o arro and-ël dujenøe, phralikanes, palal sar kerdäm butĩ?

– N-ašti, phrala, ke me angerav o maj pharo gono. Trebulas te lies vi tu jekh gono maj baro! phenel o Stadiàn, asaindoj.

Gelindoj maj dur p-o drom, aresen von jekhe paněšthe, kaj sasas jekh kaštutni phurt. O jekhto kaj nakhlās sas o Fabiàn. Na sas les pharimata, sar sas les jekh tikno gono. Ĉi phagel pes i phurt.

Kana te nakhel o Stadiàn, sar vov sasas thulo thaj o gono lesqo pharo, krak! Phaglās pes i phurt thaj pelās e goneça and-o pani. Vov akharel:

– Ankalav man, phrala, ankalav man!

– Ĉi aštiv, phrala, ke kingārav man thaj si ťudro o pani. Trebularas te lies vi tu jekh gono maj tikno, te na phagel pes i phurt, amboldel o Fabiàn asaindoj.

Ĉi zanav so maj kerdine ěl duj amala, tha so me zanav si ke *jekh lačo amal pharipnasťe prinzanel pes, thaj kon asal maj palal maj mišto asal!*

(palal o *Borcoi Jupter*)

LAVA MAŠKAR LAVA...

angeren - ingeren

o asav - vasāv

i phurt - pòdo

kingārav man - suslārav man

paruvipnasťe - p-i aver rig

rigāras - keras maškaral, ulavas and-e duj riga

e zēja - e zeja, e ženā, e dume

PUĈHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TĚKSTO

1. Drabaren o těksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo těksto!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. So phenel pes palal o Stadiàn thaj o palal o Fabiàn?
5. Sar sikavenas von?
6. Kaj aj sosťar gele von?
7. Palal so agordine von i butĭ, rāte, so phendās lenqe o asavāri?
8. Kamen o Stadiàn thaj o Fabiàn te lien aro andar penqi butĭ?
9. Sar sasas le gone lenqe? Kasqo gono sasas maj baro thaj kasqo sasas maj tikno?
10. So sas p-i phurt?
11. O Fabiàn kamlās te del vast pesqe amalesqe? Sosťar?
12. K-o agor, so phenel o Fabiàn le Stadianosqe?
13. So kamel te phenel kadava tekstosqo kotor: *jekh lačo amal pharipnasťe prinzanel pes, thaj kon asal maj palal maj mišto asal?*

TE SIKLŔOVAS KHETHANES!

E vortogràme: *na-i, n-ašti, d-ašti, k-ašti*

Te drabaras e propozície!

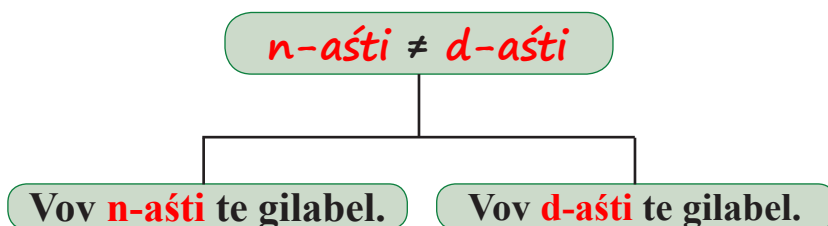
1. Vov **na-i** khere.
2. Les **na-i** les love.
3. Vov **n-ašti** te ingerel o pharo gono.

a) And-i jekhto thaj and-i dujto propozícia si amen i vortogràma **na-i**. Voj sikavel ke jekh àkcia na si kerdi. Laqi àcàci fòrma si: **na si**.

- Vov **na-i** khere. = Vov **na si** khere.
- Les **na-i** les love. = Les **na si** les love.

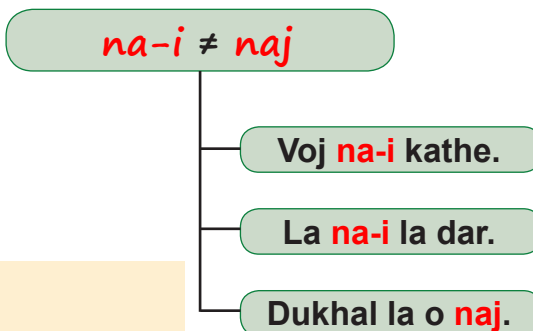
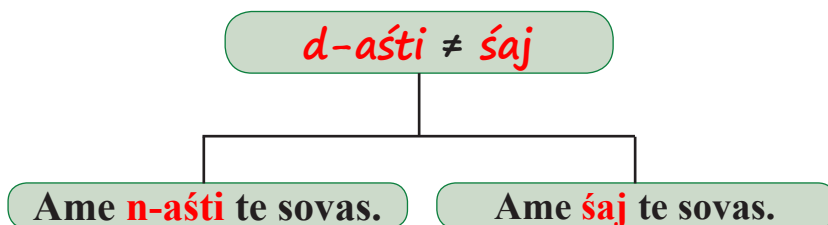
b) And-i trinto propozícia si amen i vortogràma **n-ašti**. Voj sikavel ke jekh àkcia na ašti/ na šaj avel kerdi. Laqi àcàci fòrma si: **na ašti**.

- Vov **n-ašti** te ingerel o gono. = Vov **na ašti** te ingerel o gono.

c) Aver kasave vortogràme si: **d-ašti** = **da ašti**, **k-ašti** = **kaj ašti**. Kadala duj fòrme sikaven ke jekh àkcia šaj te avel kerdi.

- O dad **d-ašti** te kerel butĩ. = O dad **da ašti** te kerel butĩ.
- I daj phenel **k-ašti** thovel e gada. = I daj phenel **kaj ašti** thovel e gada.

Te inkeras godĭ e vortogràme!

- ✓ na si = na-i
- ✓ da ašti = d-ašti
- ✓ na ašti = n-ašti
- ✓ kaj ašti = ka-ašti = k-ašti.

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Keren po jekh propozìcia e vortogramenča: *na-i, n-ašti, d-ašti, k-ašti*.

i vortogràma	i kerdi propozìcia
na-i	
n-ašti	
d-ašti	
k-ašti	

2. Thon i vortogràma savi trobal and-i savorri propozìcia: *p-e, d-ašti, na-i, n-ašti, p-i*.

- Devla, na mar man kadă korkorro droma!
- Le čhaves les phrala.
- O grast cirdel o vurdon.
- O čhavo te drabarel lila.
- Arakhlem la ùlica, kindem laqe lùbenica.

3. Keren po jekh propozìcia e vortogramača „**na-i**” thaj e alavenča „**na si**” thaj „**naj**”

i vortogràma/ e alava	i kerdi propozìcia
na-i	
na si	
naj	

ŽANESAS KE...?

- Na-i mišto te lažavas amen amare čhibăθar?
- Vaš e rroma na-i maj baro barvalipen sar si i rromani čhib?
- Amaro dialèkto si jekh „naj” andar „o rromano vast”?

3. Duj çhave

Sasas jekhvar jekh phuro rrom but barvalo thaj pativalo, thaj, bezexenþe, na sasas les çhave. And-jekh dës, zal vov pesqe phralesþe, saves sas les duj çhave, thaj phenel lenqe:

– Dikhen, mirre çhavalen, me sem but phuro thaj çí maj aštiv te kerav butí. Si man jekh baro kher, guruva, grasta thaj vurdon, bakrã thaj but aver, saven, kana merava, kamav te mukhav len kodolesqe maškar tumenþe savo si maj laçho butãrno thaj maj pativalo. Kodolesqe, phenel o phuro, mangav tumen te zan and-o gav te keren butí thaj savo kerela maj but love anda trin dësã p-e pesqi butí kodova te avel te bešel and-o murro kher.

Sigo, ël duj phrala telãrdine and-o gav te roden te keren butí. Akana, o baro phral, palal so godísarel pes jekh çira, zal pesqe amalesþe thaj phenel lesqe sa i paramiçi:

– Amala, de man jekh gãlbeno thaj, kana avava barvalo thaj lãva o kher e phuresþar, anava les palpale thaj vi maj but.

O kolaver phral, maj tikno, gelo and-o gav thaj trin dësä kerdäs butĩ le gazenþe, saven sas len grasta petalomasqe, lačharipnasqe kıkavă vaj te kerel aver butĩ.

Avel o baro čhavo thaj phenel:

– Dikh, kàko, andem tuqe jekh gàlbena palal mirri butĩ thaj nić na nakhline ël trin dësä! - xoxavel les o čhavo.

O phuro liel o lovo, dikhel lesþe thaj čhudel les and-i jag. O čhavo ći phenel khandć.

Avel vi o tikno čhavo thaj phenel:

– Dikh, kàko! Andem me tuqe jekh gàlbena palal mirri butĩ anda kadala trin dësä.

O phuro, palem, liel o lovo thaj čhudel les and-i jag. Kana dikhläs o čhavo, sigo xutel thaj le duje vastenča rodel te ankalavel o lovo andar i jag. O phuro rrom asal atunc thaj phenel:

– Va, va, kaja si! Tu, čhavea, kerdän butĩ phares vaś kadava lovo!

Kadja, žanas vi ame ke o xoxavipen si les punre xarne.

(I adaptàcia si kerdi kaþar o *Borcoi Jupter*)

LAVA MAŠKAR LAVA...

butärno - kaj kerel but butĩ

(o) dës - (o) dïves

(o) gàlbena - jekh ruputno, jekh sovnakutno lovo

(o) kàko - (o) kak

nakhline - nakhle

petalomasqe - petaläripnasqe

va - ova, tam, tami, e

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tèksto!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinžarde lava!
4. Kasþe gelo o barvalo kak?
5. Kasqe phendäs o kak ke mekhela o sasto pesqo barvalipen?
6. Kaj thaj sosþar o kak bičaldäs/ tradäs le čhaven?
7. So kerdäs aj so andäs andar o gav o baro phral?
8. So kerdäs aj so andäs andar o gav o tikno phral?
9. So phendäs o baro phral, kana o phuro kak čhudäs o lovo and-i jag?
10. So phendäs o tikno phral, kana o phuro kak čhudäs vi pesqo gàlbena and-i jag?
11. So phendäs le tikne phralesqe o kak?
12. Tume sar kerdenas?

TE SIKLËVÁS KHETHANES!

E vortogràme: *and-jekh*, *and-o*, *and-i*, *and-e*

Te drabaras e propozìcie!

1. *And-jekh dës me gelem lenθe.*
2. *Vov zal and-o fòros.*
3. *O phuro çhudàs o lovo and-i jag.*
4. *And-e gava ziven but rroma.*

a) *And-i* jekhto propozìcia si amen i vortogràma *and-jekh*, savi sikavel amenqe kana si kerdi jekh butì. Laçi çací fòrma si: *anda jekh*.

- *And-jekh dës me gelem lenθe.* = *Anda jekh dës me gelem lenθe.*

and-jekh dës

=

anda jekh dës

b) *And-e* palutne trin propozìcie si amen e vortogràma *and-o fòros*, *and-i jag*. thaj *and-e gava*. Kadala vortogràme sikaven kaj vaj kana si kerdi jekh àkcia. Lenqe çáce fòrme si: *anda o*, *anda i*, *anda e*.

- *Vov zal and-o fòros.* = *Vov zal anda o fòros.*
- *O phuro çhudàs o lovo and-i jag.* = *O phuro çhudàs o lovo anda i jag.*
- *And-e gava ziven but rroma.* = *Anda e gava ziven but rroma.*

and-o fòros

=

anda o fòros

and-i jag

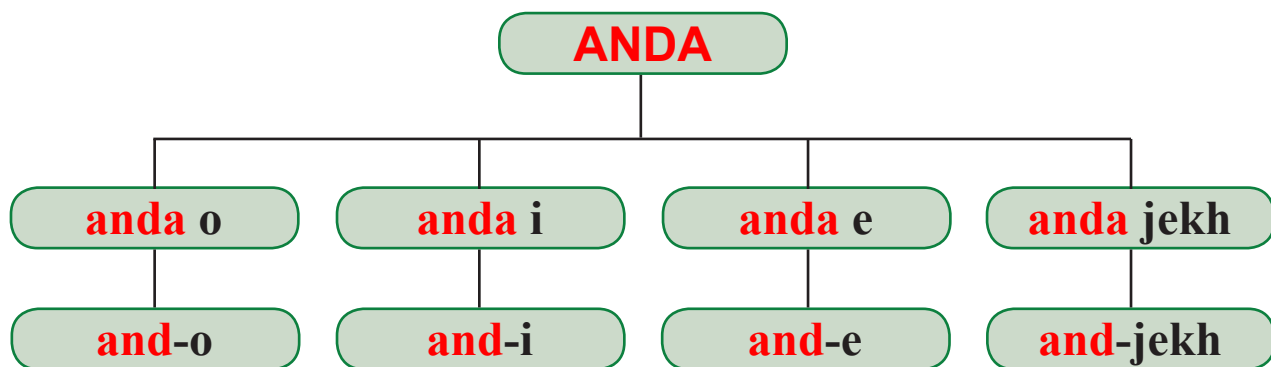
=

anda i jag

and-e gava

=

anda e gava

Te inkeras godĭ e vortogràme!

- ✓ and-jekh = anda jekh
- ✓ and-o = anda o
- ✓ and-i = anda i
- ✓ and-e = anda e

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Roden and-o tèksto *Duj čhave trin vortogràme*. Xramosaren savi si lenqi čáci fòrma.

..... - - -

2. Pheren e thana e trebutne alavença, dikhindoj palal o dino modèlo:

and-o gav	and-o fòros	and-o kher	and-o
and-e gava	and-e	and-e	and-e
and-i bar	and-i texarin	and-i răt	and-i
and-e bară	and-e	and-e	and-e

3. Keren po jekh propozìcia e vortogramença: *and-jekh, and-o, and-i, and-e*.

i vortogràma	i kerdi propozìcia
and-jekh	
and-o	
and-i	
and-e	

4. Thon i vortogràma savi trobal and-i savorri propozìcia: *and-o, and-i, and-e, and-jekh*.

- I čhaj kidel luludă bar.
- O pàpu drabarel lesqe lila.
- O tikno čhavo xutel punro.
- Mirro dad žal fòros te rodel butĭ.

5. Drabaren e vortogràme thaj čhinen i fòrma savi na si lači:

and-o/ and-i lil	and-o/ and-e bala	and-i/ and-e bar
and-o/ and-i khangeri	and-o/ and-e piră	and-i/ and-e lila
and-o/ and-i vurdon	and-o/ and-e kašt	and-i/ and-e vasta

4. O manuś thaj le duj pesqe čhaja

Sas jekhvar jekh manuś but devlikano. Les sasas le duj čhaja. E dīvesa nakhenas jekh palal avresθe thaj avili vi i vrjāma kana o manuś kerdās abāv pesqe čhajanqe. La maj barā vov dās la palal jekhe manuśesθe kaj kerelas phuvāqe pirā thaj le maj tiknā palal avresθe, kaj barārelas luludā. Palal but dēsa, o manuś gelo vi vov ka' pesqe čhaja. Nakhlo, maj anglal, ka-i maj bari čhaj aj pučhlās la sastipnasθar, so maj kerel voj, sar si voj. I čhaj phendās lesqe ke sa e butā si lače aj sa zal penqe šukar, nūmaj ke si xolāriko ke na-i dōsta but kham, k-ašti te šukōn penqe le phuvāqe pirā. Voj mothovdās pe dadesqe te mangel vi vov le Devlesθar te avel but aj zuralo tatimos.

O manuś nakhlās vi k-i aver čhaj. Kana vov areslās e averāθe, pučhlās vi la sar la anglutne čhaja. I tikni pesqi čhaj phendās lesqe ke sa si lače aj šukar, nūmaj ke na-i len but brišind, ke len trebal len brišind, k-ašti te barōn penqe le luludā. I čhaj phendās pesqe dadesqe te rugil pes vi vov but ka-o Del te del brišind.

O čorro manuś so te maj kerel akana? Andar sosθe te maj rugisarel pes le Devlorresθe?

Dikhen, čhavalen aj čhajalen? Butvar, e manuśa si kadja... Von na zanen so kamen, na zanen so te keren! Thaj, atūnc, so te del lenqe o Devlorro, kana e manuśa n-ašti so aj sar te mangel Lesθar vareso?

(I paramiči sas kidini kaθar o Gheorghe Sarāu le kăldăraričko rromenθar andar i Rumūnia)

LAVA MAŠKAR LAVA...

atùnć - atòska

devlikano - patàlo and-o Devel

dòsta - resutno, basutno

xolàriko - xolàme

mangel - rugisarel, rugil, kamel

mothovdās - phendās, vakārdās

nùmaj - fèri, sàmo, sàcis

pe - pesqe

te rugil pes - te rugisarel pes, te

mangel (vareso varekasθar)

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tèksto! 3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kazom čhaja sasas le manuśes?
5. Palal kasθe dās le čhajan?
6. Kaj gelo o puhuro dad?
7. Maj anglal, kasθe gelās o dad?
8. So phendās lesqe i maj bari pesqi čhaj?
9. So phendās lesqe i maj tikni pesqi čhaj?
10. Savo pharipen sasas le dades?
11. Žanglās o dad andar sosθe te maj rugisarel pes le Devlorresθe?
12. Si éačes ke e manuśa, butvar, na zanen so kamen, na zanen sar te mangel vareso le Devlesθar?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

E vortogràme: *k-jekh, k-o, k-i, k-e*

Te drabaras e propozìcie:

1. *Voj phendās te rugil pes ka-o Del.*
2. *O manuś nakhlās ka-i bari čhaj.*
3. *Vov gelās k-e pesqe čhaja.*
4. *K-jekh abāv si but manuśa akharde.*

a) And-e anglutne trin propozìcie si amen e vortogràme: *ka-o, ka-i, ka-e*. Kadala vortogràme sikaven **kaj** si kerdi jekh àkcia vaj karing **kasθe** kamel te kerel pes i àkcia. Lenqe éačes fòrme si: *kaj o Del, kaj i bari čhaj, kaj e čhaja*.

4. O manuś thaj le duj pesqe čhaja

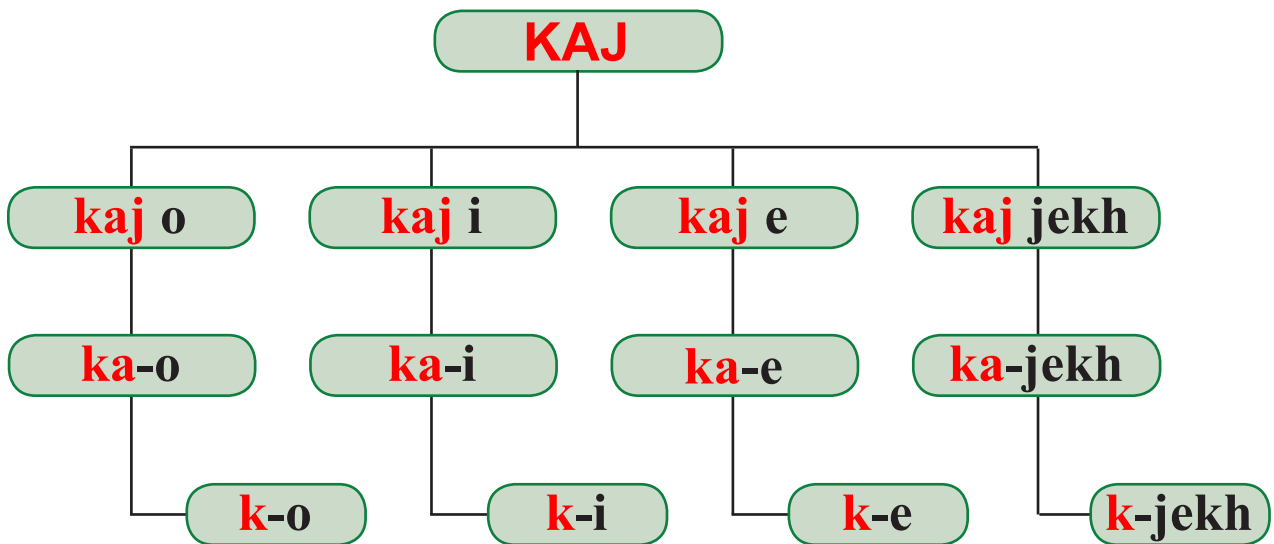
- *Voj phendās te rugil pes ka-o Del.* = *Voj phendās te rugil pes kaj o Del.*
- *O manuś nakhlās ka-i bari čhaj.* = *O manuś nakhlās kaj i bari čhaj.*
- *Vov gelās k-e pesqe čhaja.* = *Vov gelās kaj e pesqe čhaja.*

<i>k-o Del</i>	=	<i>ka-o Del</i>	=	<i>kaj o Del</i>
<i>k-i čhaj</i>	=	<i>ka-i čhaj</i>	=	<i>kaj i čhaj</i>
<i>k-i čhaja</i>	=	<i>ka-e čhaja</i>	=	<i>kaj e čhaja</i>

b) And-i jekh to propozicija si amen i vortogràma **k-jekh**, savi sikavel **kaj** si kerdi jekh àkcia vaj karing **kasθe** kamel te kerel pes i àkcia. Laqi čáci fòrma si: **kaj jekh**.

- *K-jekh abäv zan but manuśa.* = *Kaj jekh abäv zan but manuśa*

<i>k-jekh abäv</i>	=	<i>ka-jekh abäv</i>	=	<i>kaj jekh abäv</i>
--------------------	---	---------------------	---	----------------------

Te inkeras godĭ e vortogràmè!

- ✓ kaj o = ka-o = k-o
- ✓ kaj e = ka-e = k-e
- ✓ kaj i = ka - i = k-i
- ✓ kaj jekh = ka-jekh = k-jekh

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden and-o t ksto *O man s thaj le duj pesqe  haja* trin vortogr me. Xramosaren savi lenqi  aci f rma.

..... - - -

2. Pheren e thana e trebutne alaven a, dikhindoj palal o dino mod lo:

k-o kan	k-o punro	k-o dad	k-o
k-e kana	k-e	k-e	k-e
k-i phen	k-i bar	k-i m�mi	k-i
k-e phen�	k-e	k-e	k-e

3. Keren po duj propozicia e vortogramen a: *k-o, k-i, k-e, k-jekh*.

i vortogr�ma	i kerdi propozicia
<i>k-o</i>	
<i>k-i</i>	
<i>k-e</i>	
<i>k-jekh</i>	

4. Thon i vortogr ma savi trobal and-i savorri propozicia: *k-o, k-i, k-e, k-jekh*.

- I  haj gel s pesqi bibi.
- O dad inkerel o telef no kan.
- La  haja si la  skar  en  kana.
- ab v si but man sa.

5. Drabaren e vortogr me thaj  hinen i f rma savi na si la hi:

k-o/ k-i phuri	k-o/ k-e muj	k-i/ k-e phen
k-o/ k-i kan	k-o/ k-e kolin	k-i/ kand-e daj
k-o/ k-i fel�stra	k-o/ k-e p�pur�	k-i/ k-e vasta

3ANESAS KE...?

- Le phures d- sti te sikl res les, kana tu resesa te sast res le mules!
- Kas na-i les khere jekh phuro si te kinel pesqe jekh!
- Jekh phuro si baravalipen and-jekh kher!

REKAPITULÀCIA

1. Xramosaren po duj alava save:

te astaren and-i vokàla „o”		
te astaren and-jekh konsonànta		
te avel len o phurdino grùpo „kh”		
te astaren and-i grafèma „j”		

2. Xulaven and-e silàbe e alava. Xramosaren sode grafème thaj ašunimata si len!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	sode grafème si les?	sode ašunimata si les?
jekh			
varesavo			
khandel			
milaj			
thavdel			

3. Xramosaren po jekh alav palal e dine mangimata. Keren po jekh propozìcia e arakhle alavença!

o mangipen	o alav	i kerdi propozìcia
alav kerdo andar 1 silàba		
alav kerdo andar 2 silàbe		
alav kerdo andar 3 silàbe		
alav kerdo andar 4 silàbe		

4. Keren po jekh propozìcia e dine vortogramença!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
and-o	
k-i	
p-jekh	
na-i	
n-ašti	
d-ašti	

5. Drabaren o dino tèksto. Lačharen e doša dikhindoj sar si xramosarde e vortogràme: *and-i, k-o, k-e, and-i*.

<i>Me zav and-i gav. Kothe bešav k-o</i>
<i>mirri bibi. Kana si tato zav k-e pani.</i>
<i>K-e len aven but amala te khelen pen.</i>
<i>And-i savorro dës ame sam lošale ke si</i>
<i>baro tatimos.</i>

6. Pheren e thana e trebutne alavença, dikhindoj palal o dino modèlo:

k-o šero	k-i daj	and-o gav	and-i klàsa
k-e šere	k-e daja	and-e gava	and-e klàse
k-o	k-i	and-o	and-i
k-e	k-e	and-e	and-e

7. Thon i vortogràma savi trobal and-i savorri propozìcia: ***k-i, p-i, and-o, and-jekh, na-i***

- E čhave kamen te zan škòla.
- I čirikli xurāl bar.
- O dad thaj i daj gele fòros.
- berš me gelem k-i Sinàja.
- Les les love te kinel pesqe kadava lil.

8. Drabaren e vortogràme thaj čhinen i fòrma savi na si lači:

and-o/ and-i gono	k-o/ k-i kan	p-i/ p-e sinia
and-o/ and-i bar	k-o/ k-i bibi	p-i /p-o pòdo
and-e/ and-i lila	k-o/ k-e phrala	p-e/ p-o vasta

EVALÛACIA

1. Xramosaren po duj alava save:

te astaren and- i vokàla „i”		
te astaren and- jekh konsonànta		
te avel len o phurdino grùpo „th”		

2. Xulaven and-e silàbe e alava. Xramosaren sode grafème thaj ašunimata si len!

o alav	o xulavipen and-e silàbe	sode grafème si les?	sode ašunimata si les?
duj			
phenel			
manro			
sikavel			

3. Xramosaren po jekh alav palal e dine mangimata. Keren po jekh propozìcia e arakhle alavença!

o mangipen	o alav	i kerdi propozìcia
alav kerdo andar 1 silàba		
alav kerdo andar 2 silàbe		
alav kerdo andar 4 silàbe		

4. Keren po jekh propozìcia e dine vortogramença!

i vortogràma	i kerdi propozìcia
and-i	
k-o	
na-i	
and-jekh	

5. Drabaren e vortogràme thaj çhinen i fòrma savi na si laçi:

and-o/ and-i drom
and-o/ and-i škòla
and-e/ and-i droma

k-o/ k-e bala
k-o/ k-i piri
k-o/ k-e kašt

p-i/ p-e bar
p-i /p-o felàstra
p-e/ p-o lenà

IV. O anglomilaj thaj o milaj

- I grafëma „q”
- Anava xramosarde bare grafemença
- I grafëma „θ”
- I grafëma „ç”
- E grafemenqe grùpură čh, kh, ph, th
- Kana xramosaras „x” thaj kana „h”?
- Kana xramosaras „i” thaj kana „j”?
- E grafëme ă, ǒ, ĭ, ě, ů

1. O bakro

Sas jekh rrom amarenθar, les sas les jekh bakrorro thaj gelo leça k-o masàri te bikinel les:

- Lačo ðives, manuša!
- Mišto avilån, rroma! So si tut and-o gono?
- Si man jekh úkar bakrorro, thulorro aj sasto - vesto!
- So manges p-e lesθe?
- Mangav deś sovnakutne love.
- Si but! Me dav tuqe panz, na maj but, te manges!
- Te si kadja, me na bikinava les. Xarano san, gazea!

Telårel o rrom. Maj palal, avel palem. Anel o gono phandlo k-o muj le gonesqo thaj phenel:

- Šun, mekhav tuqe le bakres thaj vi o gono pe efa sovnakutne love!

O gažo thol phares e love tele thaj o rrom liel len aj gelo pesqe. Kana o masàri putardås o gono, so inklöl tuqe andar lesθe?! O čavorro le rromesqo, kaj sas garavdo and-o gono!

– Vaj manθe! - delas muj o gažo. Manglem maj but thaj, dikh, xoxavdås man o rrom!

(adaptàcia palal jekh paramiçi kaθar le kåldårårå andar i Frånca)

LAVA MAŠKAR LAVA...

gelo pesqe - telärdäs
jekh rrom amarenθar - jekh rrom
 andar amenθe
(o) masàri - (o) masno, kodo kaj
 bikinel mas

sasto-vesto - sasto thaj vesto
thol phares e love tele - del e love
 pharipnaça

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tèksto!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kasθe gelo o rrom?
5. Kaça gelo vov k-o k-o masàri thaj sosθar?
6. Savo fòro kamläs te kerel o rrom jekhto var?
7. Kerdine von o fòro?
8. Savo nevo fòro kamläs te kerel o rrom le gazeça?
9. Palal so däs o gažo e love, kon xutilo andar o gono?
10. So phendäs o gažo? Prinzardäs o gažo ke sas xoxavdo le rromesθar andar kodoja ke mangläs but love le rromesθar?
11. Tume, sar patän: sas šukar so kerdäs amaro rrom? Tha o masàri?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I grafèma „q”

a) Dikhen and-e dine propozìcie sar si xramosarde e alava: *čhavesqo*, *čhavesqe*.

I dini propozìcia	O pučhipen	Sar drabarel pes i grafèma „q”?
<i>E čhavesqo lil si nevo.</i>	<i>Kasqo lil si nevo?</i>	i grafèma „q” drabarel pes „k”
<i>E čhavesqe lila si neve.</i>	<i>Kasqe lila si neve?</i>	i grafèma „q” drabarel pes „k”

b) Dikhen and-e dine propozìcie sar si xramosarde e alava: *čhavesqi*, *čhavesqe*.

I dini propozìcia	O pučhipen	Sar drabarel pes i grafèma „q”?
<i>E čhavesqi bibi si terni.</i>	<i>Kasqi bibi si terni?</i>	i grafèma „q” drabarel pes „k”
<i>E čhavesqe bibă si terne.</i>	<i>Kasqe bibă si terne?</i>	i grafèma „q” drabarel pes „k”

1. O bakro

c) Dikhen and-e dine propozìcie sar si xramosarde e alava: *čhavenqo*, *čhavenqe*.

I dini propozìcia	O pučhipen	Sar drabarel pes i grafèma „q”?
<i>E čhavenqo kher si baro.</i>	<i>Kasqo kher si baro?</i>	i grafèma „q” drabarel pes „g”
<i>E čhavenqe khera si bare.</i>	<i>Kasqe khera si bare?</i>	i grafèma „q” drabarel pes „g”

d) Dikhen and-e dine propozìcie sar si xramosarde e alava: *čhavenqi*, *čhavenqe*.

I dini propozìcia	O pučhipen	Sar drabarel pes i grafèma „q”?
<i>E čhavenqi klàsa si bari.</i>	<i>Kasqi klàsa si bari?</i>	i grafèma „q” drabarel pes „g”
<i>E čhavenqe klàse si bare.</i>	<i>Kasqe klàse si bare?</i>	i grafèma „q” drabarel pes „g”

Te inkeras godì!
I grafèma „q” šaj te drabarel pes:

<p>„k” - kana na si la anglal i grafèma „n” (n)q → k</p> <ul style="list-style-type: none"> - e <i>čhavesqo</i> drabarel pes e <i>čhavesko</i> - e <i>čhajesqi</i> drabarel pes e <i>čhajeski</i> - e <i>čhavesqe</i> drabarel pes e <i>čhaveske</i> 	<p>„g” - kana si la anglal i grafèma „n” (n)q → g</p> <ul style="list-style-type: none"> - e <i>čhavenqo</i> drabarel pes e <i>čhavengo</i> - e <i>čhavenqi</i> drabarel pes e <i>čhavengi</i> - e <i>čhavenqe</i> drabarel pes e <i>čhavenge</i>
---	--

I grafèma „q”

drabarel pes „k”

drabarel pes „g”

tuqe

lesqe

laqe

manqe

amenqe

tumenqe

lenqe

SO ŽANAV, SO NA ŽANAV?

1. Roden and-o tèksto *O bakro* trin alava and-e save si i grafèma *q*! Phenen ke savo pučhipen ambolden von! Sar drabarel pes kathe i grafèma „q”?

o alav and-o savo si i grafèma „q”	ke savo pučhipen amboldel?	sar drabarel pes kathe i grafèma „q”

2. Drabaren e pučhimata! Maj xramosaren po trin alava save te ambolden k-e dine pučhimata!

kasqo?	lesqo			
kasqi?	lesqi			
kasqe?	lesqe			

3. Pheren e thana e trebutne alavença, dikhindoj palal o dino modèlo:

e dadesqo gad	e phralesqo lil	e čhajaqi čen	e borăqi
e dadesqe gada	e phralesqe	e čhajaqe.....	e borăqe

4. Xramosaren po jekh alav palal e dine mangimata thaj keren lença po jekh propozicia!

sar te drabarel pes i grafëma „q”	o arakhlo alav	i kerdi propozicia
i grafëma „q” drabarel pes „k”		
i grafëma „q” drabarel pes „g”		

5. Drabaren e alava thaj čhinen i fòrma savi na si lači:

lesqo/ lesko grast	lenqo dad/ daj	e dadesqo/ e dadesqi dand
leski/ lesqi daj	lenqi phen/ phral	e balesqi/ e balesqo pori
leske/ lesqe dada	lenqe amala/ amal	e raklesqo/ e raklesqi gad

6. Thon and-e punktisarde thana e avutne alava: *lesqo, lesqi, lesqe, čhavesqi, phralesqe*

- dad gelăs k-i konferència.
- daj ankalvdăs jekh poezienqo lil.
- phrala si bare bašavne.
- Le lila si k-i škòla.
- Le phen si but godăver.

3ANESAS KE...?

- And-i rromani čhib si trin postpozicionàlo grafëme: **q, θ, ç**?
- Andar o berś 1990 si amen jekh internacionàlo alfabetò?
- And-o berś 2008 o Jonel thaj i Noemi Kordovan Kerde o jekhto alfabetàro e rromane čhibăqo?

2. Sar i ćik kerdili manro?

Sasas jekhvar, varekaj, jekh gazo thaj jekh gazi aj n-as len raklorre. Von line pen aj rugisajle ka-o baro Devel te del vi lenqe raklorren. O Del aśundās len aj dās len do glaten. Murś aj zuvli sasas len. Le dujen sasas len ruputne bala vi sumnakutne danda.

Ći nakhlās but vrāma aj mulo lenqo dad. Na but palal lesθe, muli vi lenqi dej. Aćhile le raklorre kōrkorre thaj na sasas len so te xan. Rovelas i raklorri aj mangelas pesqe phralesθar vareso te xal.

Gelo laqo phral thaj lās ćik aj gelmedisardās la aj kerdās la sar avelas manro. Thovdās la and-i jag. Nakhle opre-tele biś minùtură. I rakli phenel lesqe :

– Ankalay, phrala, o manro andar i jag te xas les! Mulem bokhaθar!

– Na akana! – phenel o raklorro. Na-i peko o manro! Maj azuker biś minùtură!

Nakhelas, kothe, paśal lenθe, o Devel, kaj pućhlās len:

– So keren kathe, raklorrealen?

– Beśas aj tatōvas amen ka-i jag! – phenel o raklorro.

– So si tumen and-i jag? – maj pućhel O Devel lenθar.

– Lazav manqe te mothovav... Si man ćik and-e jag, k-aśti te xoxavav munre phenă ke si manro, te na maj rovel, ke but bokhali li!

– Àpo, lien thaj xan so si tumen and-i jag! – mothovel o Del. Aj lās pes aj gelo-θar lenθar.

Kana le raklorre ankalavde i ćik andar i jag, dikhle ke na sasas ćik, tha` ćačo manro sasas! E raklorre khosle o ućhar opral o manro thaj xale les aj pile paj.

(I paramići kidini aj tradini kaθar le kăldăraricko rroma andar i Frànca)

LAVA MAŠKAR LAVA...

ankalavde - inkalde

àpo - atùnc

bokhali li - si bokhali

do - duje

gelo - geläs

gelmedisardäs - frementisardäs,

mordäs i ćik

(i) glàta - (o) bajàto vaj (o) kizaj (na

zanas te si ćhavo vaj ćhaj!)

glaten - ćhaven

kerdili - kerdäs pes

mothovav - phenav, vakărav, sborizav

opre-tele - trujal

(o) paj - (o) pani

rugisajle - rugisarde pen

tatõvas amen - tatăras amen

PUĆHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tøksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tøksto!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. So kerde le raklorre, palal so mule penqo dad aj penqi dej?
5. So kerdäs o phral k-ašti te mudarel i bokh la phenăqi?
6. Kon nakhläs pašal lenŕe, kana von bešenäs k-i jag?
7. So pućhläs len o Devel?
8. So phendäs le Devlesqe o ćhavo?
9. So maj phendäs o Devel?
10. Tume, sar patăn? Si laćhes te na xasaras amaro azukăripen thaj amaro patăipen and-o Devel?

TE SIKLÕVAS KHETHANES!**1. Anava xramosarde bare grafemença**

Tume dikhle and-o kadava tøksto, tha` vi and-e aver tøkstură, ke si alava save xramosaren pen **bare grafemença**.

- ✓ o anav le Devlesqo: Del, Devel, Svùnto Del, Isus Hristòs
- ✓ e anava le manušenqo: Dàvid, Marià, Mărku, Florin, Àleks, Danièla th.a.
- ✓ e anava le themenqo: Rumùnia, Sèrbia, Germània, Frància, Hùngria th.a.
- ✓ e anava le forurenqo/ dizanqo: Oràdea, Bukurèsti, Bèlgrado, Parìzo th.a.
- ✓ e anava le panënqo: Dùnăre, Òlto, Mùrešo, Nìlo, Prùto, Kali Derăv th.a.
- ✓ e anava le zivutrenqo: Mùrgu, Rèks, Bìngo, Kòko, Riki th.a.
- ✓ e anava andar i Biblia: Babilòno, Egìpto, Canaàno, o Plajn Sinài th.a.

2. Sar i čik kerdili manro?

2. I grafëma „θ”a) Dikhen and-e dine propozicie sar si xramosarde e alava: *gavesθe, manuśesθe*.

I dini propozicia	O pučhipen	Sar drabarel pes i grafëma „θ”?
<i>Ame zas gavesθe.</i>	<i>Sosθe zas ame?</i> <i>Kaj zas ame?</i>	i grafëma „θ” drabarel pes „t”
<i>Vov kerel buti jekhe manuśesθe</i>	<i>Kasθe kerel buti?</i> <i>Kaj kerel buti?</i>	i grafëma „θ” drabarel pes „t”

- *Ame zas gavesθe.* = Ame zas *and-o gav*.
- *Vov kerel buti jekhe manuśesθe.* = *Vov kerel buti k-jekh manuś*.

<i>gavesθe</i>	=	<i>and-o gav</i>
<i>jekhe manuśesθe</i>	=	<i>k-jekh manuś</i>

b) Dikhen and-e dine propozicie sar si xramosarde e alava: *gavenθe, manuśenθe*.

I dini propozicia	O pučhipen	Sar drabarel pes i grafëma „θ”?
<i>Von beśen gavenθe.</i>	<i>Sosθe beśen von?</i> <i>Kaj beśen?</i>	i grafëma „θ” drabarel pes „d”
<i>Von keren buti duje manuśenθe.</i>	<i>Kasθe keren buti von?</i> <i>Kaj keren buti?</i>	i grafëma „θ” drabarel pes „d”

- *Von beśen gavenθe.* = *Von beśen and-e gava*.
- *Von keren buti duje manuśenθe.* = *Von keren buti k-e duj manuśa*.

<i>gavenθe</i>	=	<i>and-e gava</i>
<i>duje manuśesθe</i>	=	<i>k-e duj manuśa</i>

c) Dikhen and-e dine propozicie sar si xramosarde e alava: *veśesθar, čhajaθar*.

I dini propozicia	O pučhipen	Sar drabarel pes i grafëma „θ”?
<i>O čhavo avel veśesθar.</i>	<i>Kaθar avel o čhavo?</i>	i grafëma „θ” drabarel pes „t”
<i>I daj avel čhajaθar.</i>	<i>Kasθar avel i čhaj?</i>	i grafëma „θ” drabarel pes „t”

- *O čhavo avel vešesθar* = *O čhavo avel andar o veš*.
- *I daj avel čhajaθar.* = *I daj avel kaθar i čhaj.*

<i>vešesθar</i>	=	<i>andar o veš</i>
<i>čhajaθar</i>	=	<i>kaθar i čhaj</i>

d) Dikhen and-e dine propozície sar si xramosarde e alava: *vešenθar*, *čhajanθar*.

I dini propozícia	O pučhipen	Sar drabarel pes i grafèma „θ”?
<i>E vurdona aven vešenθar.</i>	<i>Kaθar aven e vurdona?</i>	i grafèma „θ” drabarel pes „d”
<i>E rromnä aven čhajanθar.</i>	<i>Kasθar aven e rromnä?</i>	i grafèma „θ” drabarel pes „d”

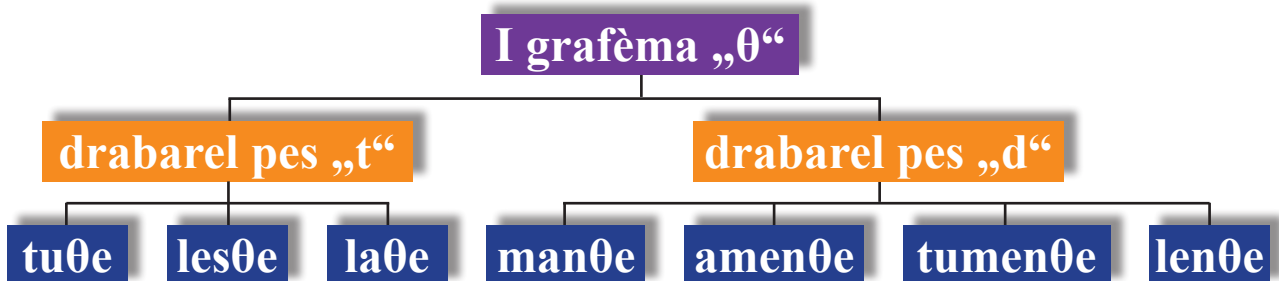
- *E vurdona aven vešenθar* = *E vurdona aven andar e veša*.
- *E rromnä aven čhajanθar.* = *E rromnä aven kaθar e čhaja*.

<i>vešenθar</i>	=	<i>andar e veša</i>
<i>čhajanθar</i>	=	<i>kaθar e čhaja</i>

i

Te inkeras godì!
I grafèma „θ” śaj te drabarel pes:

„t” - kana na si la anglal i grafèma „n”	„d” - kana na si la anglal i grafèma „n”
(n)θ → t	(n)θ → d
- gavesθe drabarel pes gaveste	- gavenθe drabarel pes gavende
- manuśesθe drabarel pes manuśeste	- manuśenθe drabarel pes manuśende
- vešesθar drabarel pes vešestar	- vešenθar drabarel pes vešendar
- čhajaθar drabarel pes čhajatar	- čhajanθar drabarel pes čhajndar

2. Sar i ćik kerdili manro?

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden and-o tćksto *Sar i ćik kerdili manro* trin alava and-e save si i grafćma *θ*! Phenen ke savo pućhipen ambolden von! Sar drabarel pes kathe i grafćma „*θ*”?

o alav and-o savo si i grafćma „ <i>θ</i> ”	ke savo pućhipen amboldel?	sar drabarel pes kathe i grafćma „ <i>θ</i> ”

2. Drabaren e pućhimata! Maj xramosaren po trin alava save te ambolden k-e dine pućhimata!

- **kasće?** - lesće, raklesće,,,
- **kasćar?** - lesćar, dadesćar,,,

3. Pheren e thana e trebutne alavenća, dikhindoĵ palal o dino modćlo:

and-o fćros - forosće
 andar o fćros - forosćar
 and-o lil -
 andar o lil -
 k-o dad - dadesće
 kaćar o dad - dadesćar

k-o phral -
 kaćar o phral -
 k-i phen - phenćće
 kaćar i phen - phenććar
 k-i rakli -
 kaćar i rakli -

4. Drabaren e alava thaj ćhinen i fćrma savi na si laćhi:

• manćar/ mandar	• leste/ lesće	• amenće/ amende
• manćar/ manćar	• lesćar/ lestar	• amenćar/ amendar
• tute/ tuće	• laće/ late	• tumende/ tumenće
• tućar/ tutar	• laćar/ latar	• tumenćar/ tumendar
		• lende/ lenće

5. Ambolden k-e pućhimata thaj xramosaren e arakhle fćrme and-o tabćlo!

Kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Kasće?		tuće	lesće			tumenće	
Kasćar?	manćar			laćar	amenćar		lenćar

3. Murre dadesqe

Tu sanas manuś baxtalo,
 Pativalo, baro, amaro.
 Tu sanas manuś xarano,
 Kaj rodesas o drom rromano!

Amare vurdonença phirdām,
 Tu drom amaro arakhlān,
 Ame palal tuθe cirdām,
 Sa i parni lùmja dikhlām.

Kon tut varekana dikhlās,
 Kon tuça p-i lùmja phirdās,
 Kodova but godī tuθar lās,
 Kodova tuθar but siklilās.

Le rrom ċi bistren tiro anav,
 Tha` vi me, tiro ċačo ċhav,
 I vòrba bari tuqe dav:
 Sar tuθe, tiro drom ka phirav!

*(I poezia si xramosardi kaθar
 o poèto o Romka Demeter)*

LAVA MAŠKAR LAVA...

(o) ċhav - (o) ċhavo
 xarano - godālo, godāça
 (i) parni lùmja - (i) lùmja, (o) sundal

(i) vòrba - (i) dùmja, (o) lav/ (o) alav,
 (o) làfi, (o) pheras

PUÇHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren i poezia!
2. Ambolden gazikanes i siklili poezia!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Sar sasas o dad?
5. Savo drom kamel te astarel pesqo çhavo?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I grafëma „ç”

a) Dikhen and-e dine propozicie sar si xramosarde e alava: *vurdoneça, dadeça!*

I dini propozicia	O puçhipen	Sar drabarel pes i grafëma „ç”?
<i>O çhavo zal e vurdoneça.</i>	<i>Soça zal o çhavo?</i>	i grafëma „ç” drabarel pes „s”
<i>O Florin si pesqe dadeça.</i>	<i>Kaça si o Florin?</i>	i grafëma „ç” drabarel pes „s”

b) Dikhen and-e dine propozicie sar si xramosarde e alava: *vurdonença, dadença!*

I dini propozicia	O puçhipen	Sar drabarel pes i grafëma „ç”?
<i>E rakle zan e vurdonença.</i>	<i>Soça zan e rakle?</i>	i grafëma „ç” drabarel pes „c” (t - rumunikano)
<i>E çhave keren buti penqe dadença.</i>	<i>Kaça keren buti e çhave?</i>	i grafëma „ç” drabarel pes „c” (t - rumunikano)

Te inkeras godi!

I grafëma „ç” šaj te drabarel pes:

„s” - kana na si la anglal i grafëma „n”

(n)ç → s

- *vurdoneç*a drabarel pes *vurdone*sa
- *dadeç*a drabarel pes *dad*esa
- *rroj*aça drabarel pes *rroj*asa
- *phen*ăça drabarel pes *phen*ăsa

„c (t)” - kana si la anglal i grafëma „n”

(n)ç → c (t)

- *vurdon*eça drabarel pes *vurdon*enca
- *dad*eñça drabarel pes *dad*enca
- *rroj*añça drabarel pes *rroj*anca
- *phen*ănça drabarel pes *phen*ănca

I grafëma „ç”

drabarel pes „s”

tuça

leça

laça

drabarel pes „s/t”

mañça

ameñça

tumeñça

leñça

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden and-i poezia *Murre dadesqe* trin alava and-e save si i grafëma ç! Phenen ke savo puçhipen ambolden von! Sar drabarel pes kathe i grafëma ç?

o alav and-o savo si i grafëma „ç”	ke savo puçhipen amboldel?	sar drabarel pes kathe i grafëma „ç”

2. Pheren e çuçe thana, amboldindoj ka-e puçhimata!

o puçhipen	phral	phrala	phen	phenă
kon?				
kaça?				

o puçhipen	lil	lila	patrin	patrină
so?				
soça?				

3. Pheren e thana e trebutne alavença, dikhindoj palal o dino modëlo:

o kan - e kaneça	i bori -
e kana - e kanença	e boră - e borănca
o vast -	o vast -
e vasta – e vastença	e vasta -
i phuri - e phurăça	i grastni -
e phură -	e grastnă -

4. Drabaren e alava thaj çhinen i fërma savi na si laçi:

• mança/ manca	• amenca/ amença	• manreça/ manresa
• tusa/ tuça	• tumença/ tumenca	• xasal/ xaçal
• leça/ lesa	• lença/ lenca	• tiknença/ tiknenca
• laça/ lasa		• asal/ açal

5. Ambolden k-e puçhimata thaj xramosaren e arakhle fërme and-o tabëlo!

Kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Kasθe?						tumenθe	
Kasθar?	manθar			laθar	amenθar		lenθar
Kaça		tuça		laça			

4. O gonorro duje lovença

O phenitòri:

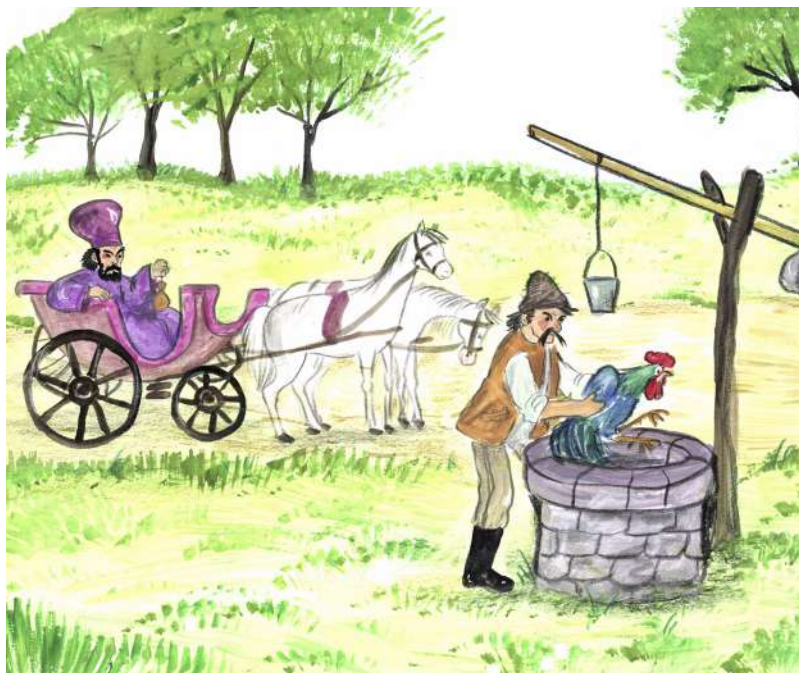
Sas jekhvar jekh phuro,
Kaj sas les jekh bašno,
Thaj jekh phuri sapnõrri
E khajnãça and-barõrri
I khajni p-o dës kerdã
But anre k-e la phurã,
Thaj xarani so voj sas
Sa-l anre-i phuri xalãs
Le phuresqe voj cí dãs.
Aj and-jekh dës vov akhardã
La barãthe, la phurã.

O phuro:

– Mirri phurie, mirro ilo!
De ma` vi man jekh anro!

I phuri:

– Tuqe, me? Devla, arakh!
Khanikasqe anre cí dav!

Le bašnes mar tu, phurea,
Te kerel tuqe-anro, dilea.

.....

O phenitòri:

Ži khate, sa so phendem,
Aversθar me šundem.
Kana vov man xoxavdã
Vi me tumen, sa kadã,
Na ke kadja me kamav,
Tumen me te xoxovav,
Tha`, bute beršenθar, kadja
Phendõn kadala paramiça,
Thaj kadja phendem vi me,
Thaj man tume ašunde.

(I dramatizàcia versurenθe:

*I Nùjkã Elèna; O romano nakhavipen:
o Oktaviàno Bonkulèsku)*

LAVA MAŠKAR LAVA...

xarani - (kathe) kaj či del khané
phendön - phenen pen

(o) *phenitòri* - (o) mothovno, (o)
paramicàri

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tèksto!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. So sasas le phures thaj so sasas la phură?
5. Mardăs o phuro le bašnes? Sosθar?
6. Kaj gelo aj so kerdăs o bašno?
7. So sas kana irisajlo o bašno khere?
8. Mardăs i phuri la kaxnă?
9. Sar trebal te phiravas amen? Si te ažutisaras le averen kana si len pharimata?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

E grafemenqe grùpură *čh, kh, ph, th*

a) Te drabaras i propozìcia thaj dikhas e alava and-e save si **o grùpo „čh”!**

- *O čhavo čhinel o manro.*

And-i kadaja propozìcia si duj alava and-e save si **e grafemenqo grùpo čh: čhavo** thaj **čhinel**. Kadava grùpo drabarel pes khethanes sar kana si jekh grafëma.

- ✓ and-o alav **čhavo**, palal i grafëma **č** drabarel pes vi o **h**; NA si čáci i fòrma **čavø**;
- ✓ and-o alav **čhinel**, palal i grafëma **č** drabarel pes vi o **h**; NA si čáci i fòrma **činel**.

b) Te drabaras i propozìcia thaj dikhas e alava and-e save si **o grùpo „kh”!**

- *I daj akharel le chaven and-o kher.*

And-i kadaja propozìcia si duj alava and-e save si **e grafemenqo grùpo kh: akharel** thaj **kher**. Kadava grùpo drabarel pes khethanes sar kana si jekh grafëma.

- ✓ and-o alav **akharel**, palal i grafëma **k** drabarel pes vi o **h**; NA si čáci i fòrma **akarel**;
- ✓ and-o alav **kher**, palal i grafëma **k** drabarel pes vi o **h**; NA si čáci i fòrma **ker**.

4. O gonorro duje lovença

c) Te drabarás i propozìcia thaj dikhas e alava and-e save si **o grùpo „ph”!**

• *Mirro phral phandel o udar.*

And-i kadaja propozìcia si duj alava and-e save si **e grafemenqo grùpo ph: phral** thaj **phandel**. Kadava grùpo drabarel pes khethanes sar kana si jekh grafèma.

- ✓ and-o alav **phral**, palal i grafèma **p** drabarel pes vi o **h**; NA si éací i fòrma **pral**;
- ✓ and-o alav **phandel**, palal i grafèma **p** drabarel pes vi o **h**; NA si éací i fòrma **pandel**.

d) Te drabarás i propozìcia thaj dikhas e alava and-e save si **o grùpo „th”!**

• *O thud thavdel andar i piri.*

And-i kadaja propozìcia si duj alava and-e save si **e grafemenqo grùpo th: thud** thaj **thavdel**. Kadava grùpo drabarel pes khethanes sar kana si jekh grafèma.

- ✓ and-o alav **thud**, palal i grafèma **t** drabarel pes vi o **h**; NA si éací i fòrma **tud**;
- ✓ and-o alav **thavdel**, palal i grafèma **t** drabarel pes vi o **h**; NA si éací i fòrma **tavdel**.

e) Si vi alava save **na si xramosarde** e grupurença **éh, kh, ph, th!**

- ✓ xramosaren pen nùmaj e grafemaça **é**: *éar, éor, éaro, éáco, éiken, éàso* thaj aver.
- ✓ xramosaren pen nùmaj e grafemaça **k**: *kamel, kan, kinel, kasavo, kiral* thaj aver.
- ✓ xramosaren pen nùmaj e grafemaça **p**: *purum, perel, pekel, panz, piel* thaj aver.
- ✓ xramosaren pen nùmaj e grafemaça **t**: *tato, tikno, terno, tavel, tele* thaj aver.

Te inkeras godí e vortogràme!

E grafemenqe grùpură **éh, kh, ph, th** drabaren pen khethanes sar kana si jekh kòrkorri silàba.

- ✓ **E grafemenqo grùpo éh:** *éhib, éhon, éhuri, éhavo, éhaj, éhinel* thaj aver.
- ✓ **E grafemenqo grùpo kh:** *kher, kham, khandel, khangeri, akharel* thaj aver.
- ✓ **E grafemenqo grùpo ph:** *phral, phen, phuro, phuri, phenel* thaj aver.
- ✓ **E grafemenqo grùpo th:** *thud, than, them, thulo, thuv, thavdel* thaj aver.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden and-i poezia „O gonorro duje lovença” alava and-e save si e grafemenqe grùpură *kh, ph, th!*

e phurdine grùpură	e alava e phurdine grupurença		
kh			
ph			
th			

2. Roden, and-o tumaro lil, po trin alava and-e save te aven e grafemenqe grùpură: *çh, kh, ph, th*. Alosaren jekh andar lende thaj keren lença po jekh propozicia!

alava kaj si len phurdine grùpură	i kerdi propozicia
çh:	
kh:	
ph:	
th:	

3. Pheren e çuçe thana palal o dino modëlo:

çhon - çhona	phuro -
çhavo -	phuri -
çhaj -	phen - phenă
kher -	tharr -
khangeri - khangeră	than -
khoro -	thud -

4. Drabaren e alava thaj çhinen i fërma savi na si laçi:

khoro/ koro	puro/ phuro
akarel/ akharel	phiko/ piko
khelel/ kelel	paro/ pharo
kan/ khan	pako/ phako
çhib/ çib	tulo/ thulo
çhon/ çon	tover/ thover
çaro/ çharo	tarr/ tharr
çik/ çhik	thavdel/ tavdel

5. O pašmilaj

Palal o šilalo ivend, and-o trinto čhon le beršesqo, avel o pašmilaj. Akana, o kham avel maj zoralo, bilõn e paxoja, inklel i zèleno čar, e rukha zelenõn, e luludã putrõn. Si i vrãma kana palemaven andar e tate thema e hajzide thaj e lelèke, kana e paparùde aj e birovlã xurãn luludãθar luludãθe. Tele, and-i xar, aven e kheresqe zivut্রে te čaren: e grasta, e xera, e guruvnã, e bakre, e bakrorre, e buzñã, e khura thaj aver.

K-o maškar e pašmilaesqo si jekh barodives, i Patradĩ. Purane kurke si o uštãvipen le Isusosqo. E manuša zan, texarinãθe, šukar xurãvde, k-i khangeri te lien patradĩ, palal zan k-e mulenqo than te risparen le mulen, te nevãren i pativ karing lenθe.

Kana irinen pen khere, e manuša lačharen i mesèli aj thon p-e laθe: lolãrde anre, guglo manro, loli mol, xaben kerdo andar o čhindo bakrorro.

E baredivesa la Patradãqe inkeren trin divesa: purano kurko, lujdives thaj marcidives. And-e kadala trin baredivesa e Patradãqe, e čhave, e čheja, e terne aj le ternã zan te khelen pen khethanes, te khelen aj te gilaben le šukar devlikane gilã vi le rromane gilã.

LAVA MAŠKAR LAVA...

bilõn - keren pen sar o pani, thavden

hajzide - i rindunika

lelèka, lelèke - bàrza, bèrze

e mulenqo than - (o) limòri

nevären i pativ - te keren palem te avel
nevi i pativ

palemaven - aven palem

(o) *pašmilaj* - (o) ternomilaj,

(o) jekhtomilaj, (o) anglomilaj

putrõn - putaren pen

risparen - liparen

zelenõn - zelenären pen

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!

2. Ambolden gazikanes o siklilo
tèksto!

3. Alosaren aj xramosaren e
biprinzarde lava!

4. So si avri, kana avel o pašmilaj?

5. So kerel pes Patradãþe?

TE SIKLÕVAS KHETHANES!

Kana xramosaras „x” thaj kana „h”?

a) Te drabaras e propozicie thaj dikhas e alava and-e save si **i grafèma „x”**!

- O çhavo **xal** mas thaj manro.
- I daj kiravel o **xaben**.

- ✓ And-e kadala propozicie si duj alava xramosarde **e grafemaça x: xal** thaj **xaben**. Kadala alava si rromane alava.
- ✓ Kathe **i grafèma x** drabarel pes zorales, na sar **i grafèma h** andar i rumunikani çhib.

x = h (rromane alava)

xal

xasal

xoxavel

xurdo

b) Te drabaras e propozície thaj dikhas e alava and-e save si **i grafèma „h”!**

- *Vov bešel k-jekh baro hotèlo.*
- **O hipopotàmo** piel but pani.

- ✓ And-e kadala propozície si duj alava xramosarde **e grafemaça h: hotèlo** thaj **hipopotàmo**.
- ✓ Kadala alava si gazikane alava.
- ✓ Kathe **i grafèma h** drabarel pes **sar i grafèma h** andar **i rumunikani čhib**.

h = h (gazikane alava)

hotèlo

hipopotàmo

herbùzo

hodinil

c) Te drabaras e propozície thaj dikhas e alava and-e save si **i grafèma „h”!**

- Kana si milaj, **o kham** tatàrel but zorales.
- O tiknorro piel **thud**.

- ✓ And-e kadala propozície si duj alava xramosarde **e grafemaça h: kham** thaj **thud**.
- ✓ Kadala alava si rromane alava and-e save si **e grafemenqe grùpură kh** thaj **th**.
- ✓ Kathe **i grafèma h** drabarel pes khethanes e konsonataça kaj si anglal lađe sar kana si jekh kòrkorri silàba.

h = h (and-e phurdine grùpură)

čhavo

kher

phen

thud

Te inkeras godĩ e vortogràme!

- ✓ Xramosaras **x** and-e **rromane alava**: *xaning, xer, xaben, xoxavel, xal, xuxurr, xaravli, tirax, raxami, moxton, xasal, xurăl, xatàrel, xarno, xasarel, xanci* thaj aver.
- ✓ Xramosaras **h** and-e **gazikane alava**: *hotèlo, hipopotàmo, hodinil, horizònto, història* thaj aver.
- ✓ Xramosaras **h** and-e **rromane alava** and-e save si e grafemenqe grùpură **čh, kh, ph, th**: *čhinel, lačo, khelel, nakhel, phandel, phurdel, than, mothol* thaj aver.

i

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden and-o tèksto *O pašmilaj* alava and-e save si e grafème *x* thaj *h*!

i grafèma	e arakhle alava			
x				
h				

2. Roden and-o tumaro lil po trin alava and-e save te aven e grafème: *x* thaj *h*. Alosaren jekh alav thaj keren leça po jekh propozìcia

alava kaj si len e dine grafème	i kerdi propozìcia
x:	
h:	

3. Xramosaren so dikhen and-e imàgine. Keren svakone alaveça po jekh propozìcia.

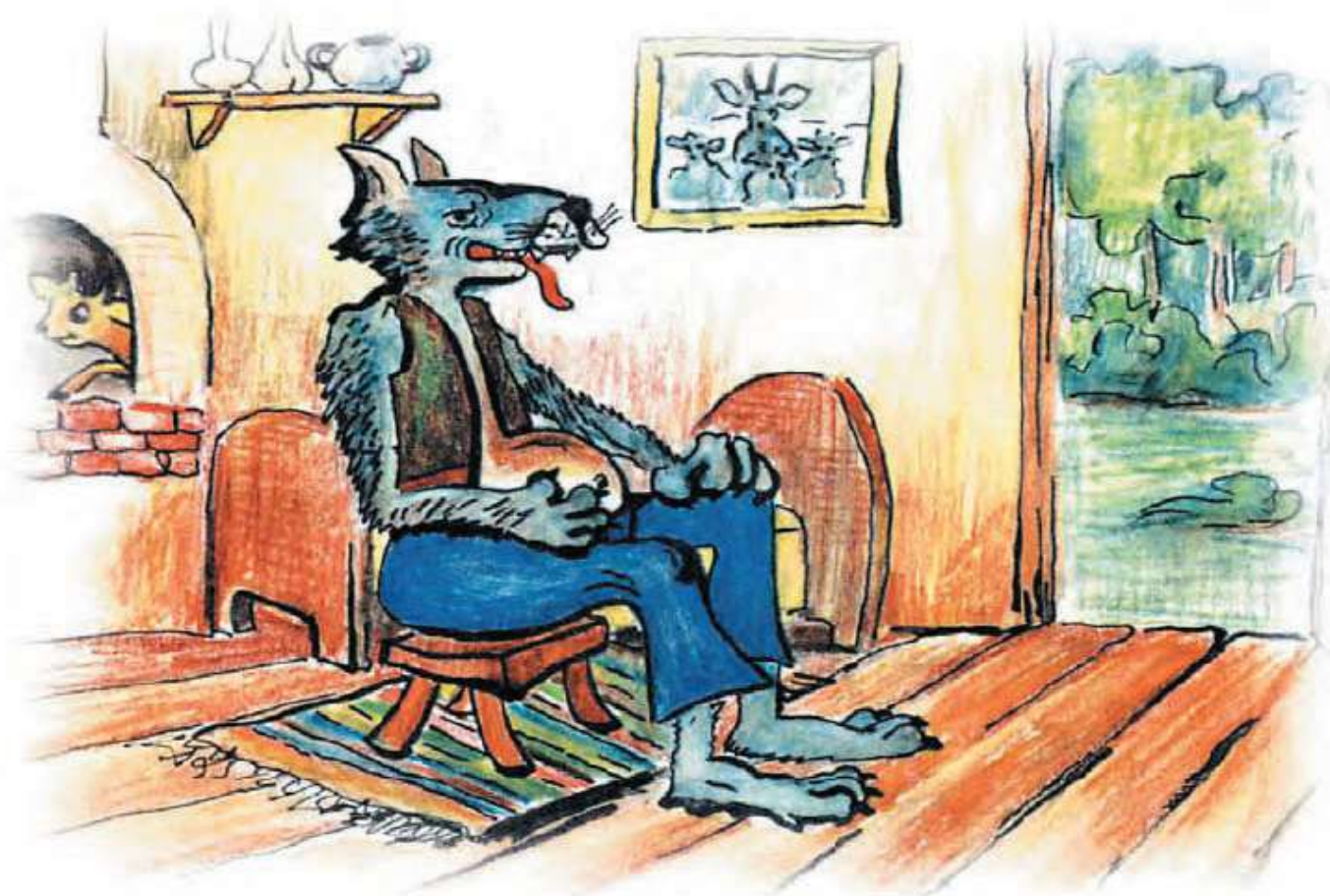
4. Pheren e ćuće thana palal o dino modèlo:

xaben - xabena	hotèlo - hotèlură	ćhaj - ćhaja
xer -	hipopotàmo -	kher -
xaning -	horizònto -	tharr -
xoxavno -	història -	thuv -

5. Drabaren e alava thaj ćhinen i fòrma savi na si laćhi:

haben/ xaben	rahami/ raxami	aćhel/ aćxel
xal/ hal	xodinil/ hodinil	hasal/ xasal
hohavel/ xoxavel	hotèlo/ xotèlo	ćhib/ ćxib
xarano/ harano	kham/ kxam	xer/ her

6. I buzni thaj le trin buznorre

Sas kaj sas... Sas jekhvar jekh buzni, kaj sasas la trin buznorre. And-jekh dīves, voj telārdās ka-o veś te anel lenqe ćar. Anglal te telārel voj andar o kher, phendās le buznorrenqe te na putren o udar varekasqe, ʒi kana na avela voj aj gilabela ka-o udar kadja:

Trin śingorrealen, trin buznorrealen,
La dajaqe o udar putaren,
Kē i daj anel tumenqe
Patrinōrrā and-ēl vušta.

Palal so telārdās i buzni and-o veś, avilo o ruv ka-o udar thaj gilabadās lenqe sar gilabelas lenqe i buzni. O baro buznorro kamlās te putrel lesqe o udar, o tikno buznorro ći kamlās te putrel lesqe.

Kana dikhlās o ruv kē e buznorre na kamen te putren lesqe o udar, gelās pesqe ka-o sastrāri, te sanārel pesqe e danda. Palal, neve, sane dandenqa, o ruv avilās palem

ka-o udar thaj gilabadās maj sanes sar gilabelas anglal. Palem, o tikno buzorro na kamlās te putrel o udar, tha o baro buzorro na sūndās les thaj putardās le ruvesqe o udar.

Kana o ruv dās andre and-o kher, arakhlās le bare buzorres palal o udar aj xalās les. Palal, arakhlās vi le maškarutne buzorres garavdo telal i balani aj xalās vi les. Le tikne buzorres na arakhlās les!

Palal so xalās le duje buzorren, o ruv thodās lenqe šere k-i felāstra.

Kana resli i buzni khere andar o veś, o tikno buzorro avilās anglal laθe aj mothovdās laqe sar o ruv xalās pesqe phralorren.

I buzni kerdās jekh bari xiv aj laθe kerdās jekh bari jag. Opral, te na dikhel pes, thovdās jekh rogožina thaj opral laθe thodās jekh sinia kerdi andar mom aj p-i sinia sasas but xaben. Akhardās le ruves te xal, kadja sar kerel pes kana merel varekon. O ruv avilo, kerdās pes ke na zanel khanć sar mule le duj buzorre, xalās aj pilās. O mom, zanen vi tume, bilōl kana si jag pašal lesθe. Kadja, o kirvo ruv pelās and-i jag thaj bašelas: *Xastra man, kirvie, xastra man!*

I buzni phendās lesqe ke ċi xastrala les: *Te thabarel o ilo andar tuθe, kadja sar thabardās anda manθe kana tu xalān mirre buzorren!*

LAVA MAŠKAR LAVA...

(i) rogožina - jekh khuvipen kerdo
andar i pàpura

(o) sastrāri - (o) kòvać
thabarel - thabol, phabarel

PUČHIMATA AJ MANGIMATA KAJ TÈKSTO

1. Drabaren o tèksto!
2. Ambolden gazikanes o siklilo tèksto!
3. Alosaren aj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kazom buzorre sasas la buzna?
5. Kaj gelās i buzni thaj so phendās le buzorrenqe?
6. Kon avilo ka-o udar thaj gilabadās sar gilabelas i buzni?
7. Kon na kamlās te putrel o udar le ruvesqe?
8. Kon putardās o udar?
9. Kas xalās o ruv maj anglal?
10. Arakhlās aj xalās o ruv vi le maškarutne buzorres?
11. Kaj thovdās o ruv le šere le buzorrenqe?
12. Arakhlās o ruv le tikne buzorres?
13. So phendās o tikno buzorro pesqe dajaqe, kana voj resli khere?
14. So phendās i buzni le ruvesqe, kana vov maglās laθar te xastral les?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. Kana xramosaras „i” thaj kana „j”?

a) Te drabaras e propozicie thaj dikhas e alava and-e save si **i grafèma „i”!**

- *Le çhaves si les trin gada*
- *Ivende avel o Phuro Kreçuno.*

- ✓ And-e kadala propozicie si duj alava and-e save si **i grafèma „i”**: *trin* thaj *ivende*.
- ✓ Kathe **o ašunipen „i”** xramosarel pes „i” sosθar si **rromane alava** thaj pašal lesθe si jekh **konsonànta**.

i = i (pašal konsonànta)

ivend

rakli

patrin

ilo

b) Te drabaras e propozicie thaj dikhas e alava and-e save si **i grafèma „j”!**

- *I daj thovel e gada.*
- *Jekh* raklo 3al and-o veš.

- ✓ And-kadala propozicie si duj alava and-e save si **i grafèma j**: *daj* thaj *jekh*.
- ✓ Kathe o ašunipen **i** xramosarel pes **j** sosθar si **rromane alava** thaj pašal lesθe si jekh **vokàla**.

j = i (pašal vokàla)

daj

jekh

šošoj

duj

Te inkeras godí!

- ✓ Xramosaras „i” and-e **rromane alava** kana o „i” bešel **pašal jekh konsonànta**: *xaning, xaravli, tirax, raxami, iv, ilo, icalo, icali, ivend, ingerel, inkerel* thaj aver.
- ✓ Xramosaras „j” and-e **rromane alava** kana o „i” bešel **pašal jekh vokàla**:
 - **pašal i vokàla a**: *raj, daj, çhaj, baj, maj, thaj, šaj, kaj* thaj aver.
 - **pašal i vokàla e**: *dej, çeje, jekh* thaj aver.
 - **pašal i vokàla o**: *rroj, šošoj, kodoja* thaj aver.
 - **pašal i vokàla u**: *duj, muj, sasuj, truj, paraštuj* thaj aver.
- ✓ Xramosaras „i” and-e **rromane alava**: *variànta, familia, sinia* thaj aver.

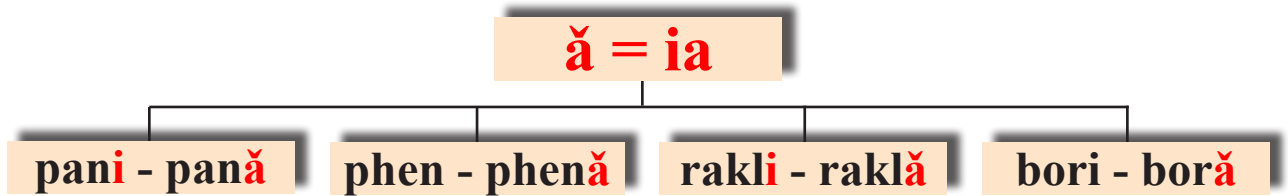

2. E grafème *ă, ǎ, ĭ, ě, ů*

a) Te drabaras e propozície thaj dikhas e alava and-e save si **i grafèma „ă”!**

• *I siklärni drabardäs amenqe jekh paramiči.*

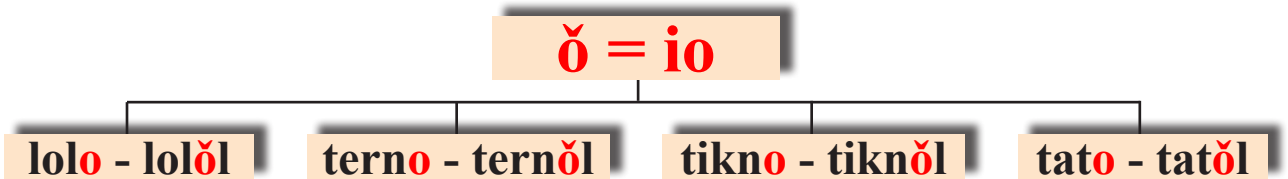
- ✓ Kathe si duj alava and-e save si **i grafèma „ă”**: *siklärni* thaj *drabardäs*.
- ✓ Kadaja grafèma drabarel pes sar „**ia**” khethanes and-jekh silàba.
 - o alav *siklärni* drabarel pes *sikliarni*;
 - o alav *drabardäs* drabarel pes *drabardias*.

b) Te drabaras e propozície thaj dikhas e alava and-e save si **i grafèma „ǎ”!**

• *O iv bilǎl kana avri tatǎl.*

- ✓ Kathe si duj alava and-e save si i grafèma **ǎ**: *bilǎl* thaj *tatǎl*.
- ✓ Kadaja grafèma drabarel pes sar „**io**” khethanes and-jekh silàba.
 - o alav *bilǎl* drabarel pes *biliol*;
 - o alav *tatǎl* drabarel pes *tatiol*.

c) Te drabaras e propozície thaj dikhas e alava and-e save si **i grafèma „ĭ”!**

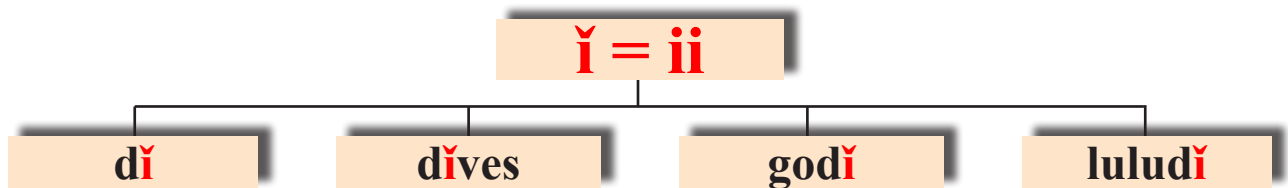
• *Mirro dad zal k-i butĭ and-o svàko dĭves.*

- ✓ Kathe si duj alava and-e save si i grafèma **ĭ**: *butĭ* thaj *dĭves*.
- ✓ Kadaja grafèma drabarel pes sar jekh lùngo „**i**” khethanes and-jekh silàba.
 - o alav *butĭ* drabarel pes *butii*;
 - o alav *dĭves* drabarel pes *dĭives*.

d) Te drabaras e propozicie thaj dikhas e alava and-e save si **i grafëma „ě”!**

- *E zivutre n-ašti ziven bi paněsqa.*

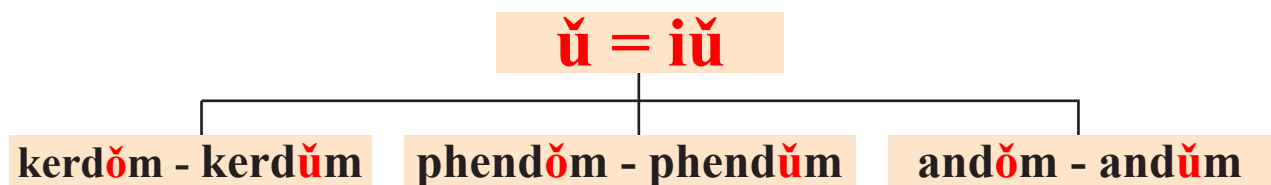
- ✓ Kathe si o alav *paněsqa* and-o savo si i grafëma *ě*.
- ✓ Kadaja grafëma drabarel pes sar „ie” khethanes and-jekh silàba.
- o alav *paněsqa* drabarel pes *paniesqa*.

e) Te drabaras e propozicie thaj dikhas e alava and-e save si **i grafëma „ŭ”!**

- *Me kerdŭm but butĭ.*

- ✓ Kathe si o alav *kerdŭm* and-o savo si i grafëma *ŭ*.
- ✓ Kadaja grafëma drabarel pes sar „iu” khethanes and-jekh silàba.
- ✓ I fòrma *kerdŭm* na si jekh éací fòrma. I éací fòrma si *kerdem* vaj *kerdòm*.
- o alav *kerdŭm* drabarel pes *kerdium*.

Te inkeras godĭ!

- ✓ I grafëma „ă” drabarel pes „ia” sar and-e alava: *pană, lenă, tatărel, barărel* thaj aver.
- ✓ I grafëma „ǫ” drabarel pes „io” sar and-e alava: *kalǫl, lolǫl, ternǫl, phurǫl* thaj aver.
- ✓ I grafëma „ĭ” drabarel pes sar jekh lŭngo „i” sar and-e alava: *dĭ, butĭ, godĭ* thaj aver.
- ✓ I grafëma „ě” drabarel pes „ie” sar and-e alava: *děs, terněn, pheněn* thaj aver.
- ✓ I grafëma „ŭ” drabarel pes „iu” sar and-e alava: *kindŭm, kerdŭm, andŭm* thaj aver.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Roden and-o tumaro lil po trin alava and-e save te aven e grafème: *i* thaj *j*. Alosaren jekh alav thaj keren leça po jekh propozìcia

alava kaj si len „i” vaj „j”	i kerdi propozìcia
i:	
j:	

2. Xramosaren so dikhen and-e imàgine. Keren svakone alaveça po jekh propozìcia.

3. Pheren e ćuce thana palal o dino modèlo:

daj – daja	momeli - momelă	děs - dėsa
rroj -	pani -	kurko -
baj -	bori -	ćhon -
rašaj -	piri -	bers -

4. Pheren e alava e grafemença *j* vaj *i*.

ba_a šošo_ _lo p_šom na_ fam_l_a
 rromn_ zuvl_ mu_ _ekh taxta_ m_la_

5. Roden and-o tumaro lil po trin alava and-e save te aven e grafème: *ă*, *ĩ*, *õ*, *ě*, *ů*!

i grafèma	e alava e dine grafemença	
ă		
ě		
ĩ		
õ		
ů		

6. Keren vi tume alava palal o dino modèlo:

terno – ternõl	lolo - lolõl	tikno - tiknõl
phuro -	kalo -	baro -
tato -	parno -	xarnõ -
šudro -	zèleno -	buxlo -

Rekapitulàcia

1. Xramosaren po trin alava save te ambolden k-e dine puçhimata!

kasqo?	lesqo			
kasθe?	lesqi			
kaça?	lesqe			

2. Xramosaren po trin alava and-e save te aven e grafemenqe grùpură: *çh, kh, ph, th*. Alosaren jekh andar lende thaj keren lença po jekh propozìcia!

alava kaj si len phurdine grùpură	i kerdi propozìcia
çh:	
kh:	
ph:	
th:	

3. Xramosaren po trin alava and-e save te aven e grafème: *x* thaj *h*. Alosaren jekh alav thaj keren leça po jekh propozìcia!

alava kaj si len e dine grafème	i kerdi propozìcia
x:	
h:	

4. Pheren e alava e grafemença *j* vaj *i*! Alosaren trin alava thaj ker lença propozìcie.

ba_ sóso_ _lo ha_ ma_ fam_lia
 bib_ bor_ du_ _ekh raşa_ m_la_

5. Keren vi tume alava palal o dino modèlo!

baro – baröl	mato - lolöl	xurdo - xurdöl
melalo -	pherdo -	zinzardo -
dilo -	kerdo -	pharo -
londo -	aşundo -	buxlo -

6. Drabaren e alava thaj çhinen i fòrma savi na si laçi!

lesqo/ lesko kher	mande/ manθe	asal/ açal
leski/ lesqi daj	mantar/ manθar	inkerdäs/ inkerθäs
leske/ lesqe phenă	mança/ manca	phendäs/ phenθäs

Evaluàcia

1. Xramosaren po trin alava save te ambolden k-e dine pučhimata!

kasqo?	lesqo			
kasθe?	lesθe			
kaça?	leça			

2. Xramosaren po trin alava and-e save te aven e grafeme: *ćh*, *x*, *θ*, *q*. Alosaren jekh andar lende thaj keren lença po jekh propozìcia!

alava kaj si len e dine grafème	i kerdi propozìcia
ćh:	
x:	
θ:	
q:	

3. Xramosaren po trin alava and-e save te aven e grafème: *i* thaj *j*. Alosaren jekh alav thaj keren leça po jekh propozìcia!

alava kaj si len e dine grafème	i kerdi propozìcia
i:	
j:	

4. Drabaren i jekhto kolòna thaj xramosaren and-e ćuce thana e trebutne alava!

e ćhavesqo lil	e dadesqo gad	e raklesqo
e ćhavesqe lila	e dadesqe	e raklesqe.....
e ćhavesqi daj	e dadesqi rroj	e raklesqi
e ćhavesqe daja	e dadesqe	e raklesqe

5. Drabaren e alava thaj ćhinen i fòrma savi na si laćhi!

lako/ laqo dad	tute/ tuθe	xasal/ hasal
laki/ laqi phen	tuθar/ tutar	andās/ anθās
laqe/ lake phrala	tuça/ tusa	mardās/ marθās

6. Pheren e ćuce thana palal o dino modèlo!

lil - lila	hotèlo - hotèlură	gono - gone
dand -	pòdos -	raklo -
raj -	telefòno -	ćhavo -

Alavàri rromano – rumunikano

A

akala - aceștia, acestea.
akharel saste mujeça - țipă cât îl ține gura.
amboldel - a întoarce; a traduce.
amboldel (*o lav*) [del anglal, irinel o lav] – el răspunde.
amboldel pes [iril pes] – (el, ea) se întoarce.
amilaj - vara trecută.
angeren - (el, ea) duce, poartă.
anglalpendino - prezis.
(o) angloivend - toamnă.
ankalavde - scoși, scoase.
ankalavel - a scoate, a extrage.
àpo - dar, păi.
(i) arakhni - protectoare.
o asav - moară.
(e) asva - lacrimi.
(e) asvină - lacrimi.
(e) așarimata - laude.
atòska - atunci.
atùnć - atunci.
(o) àuto [motòro] - automobil.

B

(o) bajàto [čhavo vaj čhaj] - copil.
(o) Barešingenqo - Diavol.
(o) Beng - Diavol.
(o) beruj - albină.
bićaćes - neadevărat.
bidaraqo - fără frică (v. și *bitraśaqo*)
bilǎn - se topesc.
bikinav - (eu) vând.
(i) birovlı - albină.
bitınav - (eu) vând.
bitraśaqo - fără frică, teamă.

(i)bırli - albină.
(o) Biužo - Diavol.
bokhali li - este flămândă.
(e) bùmći - obraji.
(e) bùmke - firimituri.
butărne - harnici.
butărno - harnic.

C

cipil - țipă [v. *ćingardel*].
ćira - puțin.
(e) còlă [(e) *gada*] - haine
ćinorri - micuță [v. *tiknǎrri*].

Ć

ćaravava - voi pune să pască.
o ćeri (o ćeros) - cer [v. (*o*) *devel*]
ći - nu.
ćingar(d)el - țipă.

Čh

(e) čhama - obraji.
čhutine - puse.
(o) čhav [*čhavo*] - băiat, fiu; fecior.

D

dajići [khanći, ništo] - nimic.
(i) dar - frică.
daral - (el, ea) se teme, îi este frică.
(e) dărură - daruri.
dav tumen [dav tumenqe] - vă dau.
del anglal [amboldel o lav, irinel o lav] – el răspunde.
dela trat (*spoit.*) - (ei, ea) strigă.
(o) devel - cer.
(o) Devel - Dumnezeu.
(o) Devlorro - (*dim.*) Dumnezeu.

devlikano - credincios, religios.

(o) **dës** [dïves] - zi.

dësöla - se va face zi, se va lumina.

dikhline [dikhle] - văzuți, văzute.

dikh-θar [dikh koθar] - vezi!

(e) **dinimata** - daruri.

(o) **dïves** — zi.

dïlgo [lùngo] - lung, lungă.

do [duje] - doi, două (*în acuz.*)

dòsta - destul.

dràgo - kuć

durdel - (el, ea) izbește (bate, lovește, ciocăne - la ușă, fereastră).

(o) **Durkalo** - Diavol.

(o) **durårdomilaj** - toamnă.

(o) **durmilaj** - toamnă.

E

(e) **endaja** - neamuri.

Ë

ël [e, le] - art. hot., pl.

F

fàlso [bićaćes] - fals.

fèri [nùmaj] - numai.

G

gàlbeno [ruputno] - galben.

(o) **gàlbeno** [jekh sovnakutno lovo] - galben.

(te) **garavdöl** [te garavel pes] - (el, ea) se ascunde.

gelmedisardăs [frementisardăs, mordăs] – (el, ea) a frământat.

gelo [gelăs] - el a mers, s-a dus.

gelo pesqe - (el) a plecat.

(e) **gevrèkură** [xïvăle] - covrigi.

gilaben [gilaban, gilaven] - (ei, ele) cântă.

gilavela [gilabela, gilabala] - (el, ea) va cânta.

(i) **glàta** [ćhavo vaj ćhaj] - copil.

glaten [ćhaven] - pe copii.

glontenća [xomelënća] - cu bulgări.

(o) **glònto** [(i) xomeli] - bulgăre de zăpadă.

godisarav [dav godï, marav i godï, kerav godï] - (el, ea) gândește.

golnăća [topaća] - cu minge.

X

xaćărel - (el, ea) înțelege.

xatărel - (el, ea) înțelege.

(o) **xaiv** - sanie.

xaiveća - cu sanie.

(o) **xaben** - mâncare.

(o) **xamos** - mâncare.

xancï - puțin.

xarani [kathe: kaj ći del khandć] - zgârcită; cumpătată, calculată; deșteaptă.

xarano - înțelept, calculat, deștept; zgârcit.

xasardi [našavdi] - pierdută.

xasavon [tasaven pen] - (ei, ele) se afundă, se îneacă, se sufocă.

xeresqo - de măgar, al măgarului.

xolăriko [xolăme] - mânios, mânioasă, mânioși, mânioase.

xomelënća [glontenća] - cu bulgări (de zăpadă).

le xulajes - pe stăpân.

xulöl - (el, ea) coboară.

H

hajzida - rândunică.

I

ingărel [ingerel] - (el, ea) duce, poartă.

ingerel - (el, ea) duce, poartă.
ingeren - (ei, ele) duc, poartă.
inke [vàze] - încă.
iril pes [amboldel pes] - (el, ea) se întoarce.
irinel (*o lav*) [del anglal, amboldel o lav] - el întoarce (vorba), el răspunde.
irinen pen [ambolden pen] - (ei, ele) se întorc.
(o) Isùso Xristòso - Iisus Hristos.

J

jasvaça [jasvinăça] - cu lacrimă.
(i) javin [(i) texarin, (i) ranin] - diminieață.
jekh rrom amarenθar [jekh rrom andar amenθe] - un rrom de-al nostru.

K

kabor [kèci, kazom, sode, kiki] - cât, câtă, câți, câte.
kadala - aceștia, acestea.
kaj - unde; care; la.
(o) kak - unchi.
(o) kàko - unchi.
kamel [mangel, rugisarel/ rugil, mangel] - (el, ea) vrea, cere, dorește.
kanre maçhesqe [kòkala maçhesqe] - oase de pește.
kanutne - ascultători, ascultătoare.
(i) kanzùrka [o kanzaùri] - arici.
karfinàrdo [mardo and-e karfină/ karfă] - bătut în cuie.
kazom [kabor, kèci, sode, kiki] - cât, câtă, câți, câte.
kaθar (*paśal*) - de unde (pentru situații care presupun apropierea); (de) către.
kèci [kozom/ kazom, kabor/ kabor, sode, kiki] - cât, câtă, câți, câte.

kerdili [kerdàs pes] - (ea) s-a făcut.
kiki [kazom, kabor, kèci, sode] - cât, câtă, câți, câte.
kingàrav man [suslărav man] - mă ud, mă spăl/ umezesc cu apă.
kinuiv [marav man le pharimatença] - eu mă chinui.
(e) kiră - furnici.
(o) kizaj [çhavo vaj çhaj] - copil.
(o) kliniko meripen [xoxavno meripen] - moarte clinică.
kobor [kazom, kabor, kèci, sode, kiki] - cât, câtă, câți, câte.
koθar (*dural*) - de unde (pentru situații care presupun depărtarea).
krugom manθar [trujal manθar] - în jurul meu.
kudalenqe [kodolenqe] - celor care.
(i) kùkla [(i) kuklin, (i) papùsa] - păpușă.
(e) kùkle - păpuși.
(i) kuklin [(i) kùkla, (i) papùsa] - păpușă.

Kh

khançi [ništo, dajìci] - nimic.
(i) khaslin - fânărie.
(e) kheròrră - cizmulite.

L

(i) lelèka - barză.
(o) limòri [(e) mulenqo than] - mormânt.
(o) Lolebalenqo - Diavol.
lùngo [dìlgo] - lung, lungă.

M

ma - nu.
maladòl [malavel pes] - (el, ea) se întâlnește.

malavel - a ciocni, a lovi; a întâlni.

malavel pes [*maladõl*] - (el, ea) se întâlnește.

mangel [*rugisarel/ rugil, kamel*] - (el, ea) vrea, cere, dorește.

marel - (el, ea) bate.

(o) masàri [*masno, kodo kaj bikinel mas*] - măcelar.

(o) masno [(o) masàri, kodo kaj bikinel mas] - măcelar.

(o) motòro - automobil.

me [*mirre*] - ai mei, ale mele.

meal [*miazel, miazivel, miazol*] - a se asemăna.

miazel [*miazivel, miazol, meal*] - a se asemăna.

miazivel [*miazivel, miazol, meal*] - a se asemăna.

miazol [*miazel, miazivel, meal*] - a se asemăna.

misalăqe [*sar eksèmplo*] - de exemplu.

(i) mīca [(i) mùca, màcka, (i) pisaj, (i) bili] - pisică.

mothovav [*phenav, vakàrav, sborizav*] - eu spun.

mothovdăs - (el, ea) a spus.

mùca [(i) màcka, (i) pisaj, (i) bili, (i) șaneli] - pisică.

(e) mulenqo than [(o) limòri] - mormânt.

(o) murmùnto - (o) limòri - mormânt.

N

na - nu.

na-i man [*na si man, nana-i man*] - eu nu am.

nakhline [*nakhle*] - (ei, ele) au trecut.

našavdi [*xasardi*] - pierdută.

(e) nāmură [*endaja*] - neamuri.

nevăren i patīv [*te keren palem te avel nevi i patīv*] - (ei, ele) înnouiesc, reconfirmă respectul.

ni - nu.

nijekhvar [*nivar*] - niciodată.

nīšte [*varesode, varesave*] - niște.

nīšto [*dajìci, khançi*] - nimic.

nùmaj - numai.

O

opre-tele - aproximativ.

orde [*kathe*] - aici.

(o) orfelinàto [(o) kher kaj bešen e čhave saven na-i len dad aj daj] - orfelinat.

P

palemaven [*aven palem*] - (ei, ele) revin.

palemziven [*ziven palem*] - (ei, ele) reînvie.

(o) paj [*pani*] - apă.

(i) papùša [(i) kuklin, (i) kùkla] - păpușă.

(i) parni lùmja [(i) lùmja, (o) sundal] - lume.

paruvipnasøe - în schimb.

parvarel [*pravarel*] - a hrăni, a da de mâncare.

(o) pašmilaj [(o) ternomilaj, (o) jekhtomilaj, (o) anglomilaj] - primăvară.

pe [*pesqe*] - ei săi, ale sale.

petalomasqe [*petalàripnasqe*] - de potcovit.

(o) pimos [*piben*] - băutură.

(o) pištiri [*dikhlo*] - ștergar, prosop.

praxome [*praxosarde*] - înmormântat.

(o) praxomos [(o) praxosarimos,

(o) praxo-saripen] - înmormântare, îngropare.

praxosardine [praxosarde] - înmormântați, înmormântate.

prastan [našen] - (ei, ele) aleargă, fug.

pravarel [parvarel] - (el, ea) hrănește.

(e) **purśuka** [pruśuka] - firimituri.

punrnange [le punrença nange] - desculți.

putrôn [putaren pen] - (ei, ele) se deschid; înfloresc.

PH

pharavde [čhinde] - rupte, sfâșiate.

phendôn [phenen pen] - (ei, ele) se spun.

(o) **phenitòri** [(o) mothovno, (o) paramicàri] - povestitor.

(i) **phurt** [pòdo] - pod.

(e) **phusa** [(e) suluma] - paie.

R

rakhen [arakhen] - (ei, ele) păzesc.

(i) **ranin** [(i) javin [(i) texarin] - diminieață.

ràno [texarinăθe, javinăθe] - de dimineată.

rătăren [nakhen i răt] - (ei, ele) înnoptează.

reslăs [areslăs] - (el, ea) au ajuns.

reslo [areslo, reslăs, areslăs] - (el, ea) a ajuns.

rigăras [keras maşkaral, ulavas and-e duj riga] - împărțim, facem pe din două.

(o) **rikono** [tikno zukel, zuklorro, zukelorro] - cățel.

risparde [liparde] - pomeniți, pomenite.

risparen [liparen] - (ei, ele) pomenesc;

menționează.

(i) **rogožina** [jekh khuvipen kerdo andar i pàpura] - rogojină.

(te) **rugil pes** [te rugisarel pes, te mangel (vareso varekasθar)]- (el, ea) să se roage.

rugisajle [rugisarde pen] - (ei, ele) s-au rugat.

ruputno [jekh sovnakutno lovo] - bănuț.

S

sàcis - numai.

sàmo - numai.

sanărel [kerel te avel sano] - a subția.

(i) **sània** [(o) xaiv] - sanie.

sas kaj sas [sas varekaj kaj sas] - a fost odată ca niciodată.

sastărdăs - (ea, el) a însănătoșit.

(o) **sastări** [(o) sastărno, (o) dòktoro] - medic.

(o) **sastrări** [(o) kòvač] - fierar.

sasto-vesto [sasto thaj vesto] - sănătos-voios.

savo - care.

si mùsaj [si te, trebal, trebuj, trobal, kampil] - trebuie.

sim [sīm, sem, som, xom] - eu sunt.

(i) **sinia** [(i) mesèli] - masă.

(e) **sòbe** [(e) livnă, (e) kherkotoro] - camere, săli, încăperi.

sode [kazom/ kozom, kabor/ kobor/ kèci, kiki] - cât, câtă, câți, câte.

sosθar [sosqe] - de ce?

(o) **sovthan** [(e) sovipnasqo than] - pat.

(o) **sùmburo** - sâmbure.

susle [kingărde] - uzi, ude.

svàko [orsavo, orso] - fiecare; oricare.

Š

(o) **šarel** - toamnă.

(i) **šerutni** [i maj bari, (i) šèfa] - șefă.

širdel [malavel te ..., astarel te ...] - (el, ea) începe.

T

(o) **tamiplen** [(o) tunăriko] - întuneric.

(i) **tàmna** [(o) šarel] - toamnă.

tasövel [tasavol, tasavel pes] - (el, ea) se afundă, se sufocă, se îneacă.

tatövas amen [tatăras amen] - ne încălzim.

(i) **texarin** [(i) ranin, (i) javin] - diminieață.

texarinăthe [javinăthe, ràno] - de diminează.

telărdăs - (el, ea) a plecat.

(i) **teliphuv** - subsol.

terdöv [áchav] - oprește!

tiknörri - micuță.

tiraxa [minie, papuçă] - pantofi.

(e) **tiră** [e kiră] - furnici.

topaça [golnăça] - cu balon, cu minge.

tordărdăs [áchavdăs] - (el, ea) a oprit.

trail [träil, traisarel zivel] - (el, ea) trăiește.

(e) **tràsta** [(o) gonorro] - traistă.

(i) **traś** [(i) dar] - frică.

traśal [daral] - (el, ea) se teme, îi este frică.

trebal [si te, trobal, trebuj, trebul, kempel] - trebuie.

TH

thabarel [thabol, phabarel] - (el, ea) arde, se aprinde.

(e) **thanale** [(e) thanutne, e manuśa kaj bešen and-jekh than] - locuitori.

(o) **thanipen** [jekh diz, fòros vaj jekh gav] - localitate.

thol phares e love tele [del e love pharipnaça] - (el, ea) pune cu greu banii jos.

thovdine [thovde] - puși, puse.

U

(e) **ùnzie** [najorră] - unghii.

V

va [ova, tam, tàmi] - da.

vakărel [phenel, mothovel, sborizel] - vorbește.

(o) **vak** [(o) glăso, (o) krïlo, (e) mujesqo bašipen] - voce, glas.

(o) **vasăv** [(o) asăv, (o) săv] - moară.

(o) **vedrorro** [(i) bradörri] - găletușă.

(e) **veselimasqe** [(e) lośalipnasqe] - de bucurie.

(e) **vìce** [(e) endaja] - neamuri.

(i) **vòrba** [(i) duma, (o) lav/ (o) alav, (o) làfi, (o) pheras] - vorbă.

(i) **vrăma** [(o) vaxt, (o) ciro] - vreme, timp.

voxninăthe [k-i tikni felăstrin la rulotaqi/ le vurdonesqi] - la ferestruică.

von sinesas [von sasas] - (ei, ele) erau.

Z

zàla, zàlaga - puțin.

zelenön [zelenären pen] - (ei, ele) devin verzi.

e **zēja** [e zeja, e zenă] - spinare.

3

zivdilo [zivdisajlo, zivdisardăs] - el a înviat.

zivdo - viu.

zivel [zivisarel, trail, traisarel] - (el, ea) trăiește.

(o) **zivipen** [(o) tràjo] - viață, trai

Programa școlară poate fi accesată la adresa: <http://programe.ise.ro>.

Comunicare în limba maternă rromani

Manual pentru clasa a II-a

Preț 52,29 lei

ISBN: 978-606-727-502-5

9 786067 275025 >